

“กลืน” ในฐานะสื่อศิลปะ: กรณีศึกษาการกลืนกับวัฒนธรรมและการสร้างพื้นที่ในงานศิลปะจัดวาง ของมณฑิยา บุญมา และ เออร์เนสโต เนโต¹

received 30 JAN 2024 revised 6 APR 2024 accepted 29 APR 2024

รณิษฐา นันทาพจน์

นักศึกษาระดับปริญญาตรีบัณฑิต

สาขาทัศนศิลป์

คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ชัยยศ อธิวัตรพันธุ์

ศาสตราจารย์ ดร.

ภาควิชาทฤษฎีศิลป์

คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร

พิษณุ สุภณมิตร

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ

ภาควิชาภาพพิมพ์

คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

เมื่อ “กลืน” ถูกนำมาใช้เป็นสื่อในการทำงานศิลปะ ศิลปินใช้กลืนแสดงประเด็นความคิดอย่างไรและถ่ายทอดเป็นผลงานสร้างสรรค์ในลักษณะใดได้บ้าง ข้อสงสัยนี้นำไปสู่การค้นคว้าหาข้อมูลที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาเกี่ยวกับงานศิลปะร่วมสมัยของศิลปินที่ใช้ “กลืน” มาเป็นสื่อเพื่อสร้างพื้นที่ทางความรู้สึกในลักษณะศิลปะจัดวาง ได้แก่ มณฑิยา บุญมา และ เออร์เนสโต เนโต โดยพิจารณาจากวัสดุหรือวัตถุที่ทำให้เกิดกลืน ที่มาด้วยความหมายของกลืนในพื้นที่บรรยากาศแวดล้อม การติดตั้งนำเสนอเพื่อสร้างประสบการณ์การรับรู้ให้กับผู้ดูมากกว่างานศิลปะในลักษณะทั่วไป ผลจากการศึกษาพบว่าศิลปินนำกลืนมาเป็นสื่อในการสร้างสรรค์โดยมีประเด็นที่มา ดังนี้ 1) กลืนจากความทรงจำในแบบปัจเจกบุคคลของศิลปิน 2) กลืนเฉพาะจากวัฒนธรรม ประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อที่เป็นประสบการณ์รับกลืนแบบร่วมของศิลปินและผู้ชม และ 3) ความเป็นสากลของกลืน ในมิติที่สะท้อนถึงการมีปฏิสัมพันธ์ การรับรู้ร่วมกันถึงบรรยากาศหรือสถานการณ์ ผ่านการสอดแทรกผ่านลมหายใจในรูปแบบของงานสร้างสรรค์ถึงแม้ว่าศิลปินทั้ง 2 จะมีความแตกต่างทางวัฒนธรรม เชื้อชาติ และศาสนา แต่ได้แสดงให้เห็นลักษณะร่วมที่เกี่ยวกับการนำ “กลืน” มาเป็นสื่อทางศิลปะ โดยอาศัยเอกลักษณ์เฉพาะจากวัสดุที่มีความหมาย มีกลิ่นอายของความทรงจำร่วมในวัฒนธรรม ที่ถูกหยิบยกมาสร้างสรรค์ผ่านมุมมองของความเป็นศิลปิน

คำสำคัญ: กลืนกับพื้นที่ในงานศิลปะจัดวาง, วัฒนธรรม, มณฑิยา บุญมา, เออร์เนสโต เนโต

¹บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก เรื่อง “นัยอนุภาคในความรักและความทรงจำ” สาขาทัศนศิลป์ คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับการสนับสนุนการวิจัยแผนงานพัฒนาบัณฑิตศึกษา จากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2567

The Use of ‘Scent’ as an Artistic Medium: A Case Study on Scent, Culture and Spatial Creation in the Installations of Montien Boonma and Ernesto Neto²

Thanistha Nunthapojn

Doctorate Student in Visual Arts,
Faculty of Painting Sculpture
and Graphic Arts,
Silpakorn University

Pishnu Supanimit

Professor Emeritus
Department of Graphic Arts,
Faculty of Painting Sculpture
and Graphic Arts,
Silpakorn University

Chaiyosh Isavorapant

Professor Ph.D.
Department of Art Theory,
Faculty of Painting Sculpture
and Graphic Arts,
Silpakorn University

Abstract

The use of “scent” as a medium in art raises the question of how artists incorporate scent into their creative process, shaping and expressing concepts in multifaceted ways. This study explores the contemporary oeuvres of artists who harness scent as a medium to sculpt evocative spatial narratives, particularly within the realm of installation art, exemplified by the works of Montien Boonma and Ernesto Neto. The study focuses on the materials or objects emitting scent, exploring the origin and significance of olfaction within its environmental context. Additionally, it investigates how scent-infused installations can more profoundly impact viewers than other art forms. The research reveals that artists use scent as a medium to explore various subjects: 1) Scents derived from the individual memories of the artist. 2) Culturally infused scents stemming from shared traditions, rituals, and beliefs between artist and spectator. And 3) Universal olfactory aspects reflecting reciprocal interactions of the atmosphere or situation, as experienced through inhaling scents within artistic creations.

²This article is part of a doctoral thesis on “Meaning of Particle in Terms of Love and Memory” Visual Arts, Faculty of Painting Sculpture and Graphic Arts, Silpakorn University. This article was supported by National Research Council of Thailand (NRCT) Fiscal Year 2024.

Despite potential cultural, ethnic and religious disparities, both Boonma and Neto leverage scent as an artistic conduit, harnessing the identity of materials imbued with collective cultural memories and creating works that provide insights from the artist's perspective.

Keywords: Scent in Installation Art, Culture, Montien Boonma, Ernesto Neto

บทนำ

การทำความเข้าใจมนุษย์และสังคมจำเป็นต้องศึกษาผ่านมิติวัฒนธรรมที่หลากหลาย ทั้งวิถีชีวิต ความเชื่อ ศาสนา และภูมิปัญญา เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างและคล้ายคลึงของอารยธรรมทั่วโลก เซอร์เอ็ดเวิร์ด บี. ไทเลอร์ (Sir Edward B. Tylor) นักมานุษยวิทยาคนแรกที่ให้นิยามระบุว่า วัฒนธรรมคือผลรวมของระบบความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ และจริยธรรมที่มนุษย์ได้รับจากการเป็นสมาชิกของสังคม แม้ภายหลังจะมีการตีความที่แตกต่างออกไปกว่า 100 ความหมาย แต่ส่วนใหญ่ยังเน้นที่ค่านิยมและระบบทางความเชื่อ (Santasombat, 1994, p. 4 - 11) ซึ่งเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต วัฒนธรรมส่งผลให้มนุษย์ประเมินระดับอารยธรรมและความเจริญผ่านการรับรู้เชิงความรู้สึก โดยเฉพาะในงานศิลปะซึ่งเป็นองค์ประกอบของวัฒนธรรมที่สะท้อนคุณค่าตามบริบทสังคม บางครั้งความเจริญทางวัฒนธรรมถูกนำไปอุปมาเชื่อมโยงกับประสาทสัมผัสการรับกลิ่นที่ไม่สามารถจับต้องได้ ดังปรากฏในกระแสสังคมไทยอย่างวลี “หอมกลิ่นความเจริญ” ซึ่งสะท้อนข้อสังเกตว่าพัฒนาการทางสังคมถูกผูกโยงกับ “กลิ่น” ได้อย่างไร โดยเฉพาะเมื่อคุณสมบัติของกลิ่นถูกนำมาใช้เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดมุมมองทางความคิดของศิลปินผ่านงานศิลปะร่วมสมัย

กลิ่นกับวัฒนธรรม

“กลิ่น” คืออนุภาคทางประวัติศาสตร์ที่ผูกพันกับวิถีชีวิตมนุษย์มาอย่างยาวนาน การรับรู้กลิ่นเปรียบเสมือนสัญญาณญาณการเอาตัวรอดและตัวกระตุ้นอารมณ์ความรู้สึก ที่มาของกลิ่นในวัฒนธรรมเกิดจากกิจกรรมพื้นฐาน เช่น การปรุงอาหาร พิธีกรรม การบำบัดรักษา หรือการระงับภัย อย่างไรก็ตาม หลักฐานทางประวัติศาสตร์และวรรณกรรมสะท้อนว่า สภาพสังคมเมืองในอารยธรรมโบราณมักคลุ้งด้วย “กลิ่นเหม็น” จากสุขอนามัยที่ไม่ดีนัก ผู้เชี่ยวชาญชาวอเมริกันด้านพฤติกรรมศาสตร์ มานุษยวิทยา และโบราณคดี บรูซ โบเวอร์ (Bruce Bower) ระบุในบทความเรื่อง Ancient ‘smellscapes’ are wafting out of artifacts and old texts ซึ่งกล่าวถึงกลิ่นกับสภาพสังคมเมืองของอียิปต์และโรมจากบันทึกโบราณว่า ชาวอียิปต์ต้องเผชิญกับกลิ่นที่ปะปนกันระหว่างกลิ่นไม่พึงประสงค์จากเหงื่อและความเจ็บป่วย กับกลิ่นหอมจากอาหาร เครื่องหอม และพืชพรรณ ท่ามกลางอากาศร้อนทำให้ความต้องการน้ำมันหอมระเหยเพื่อกลบกลิ่นกายมีสูงมาก เช่นเดียวกับในโรมโบราณที่มีกลิ่นของเสีย ขยะ ซากสัตว์ ควันทู และเครื่องหอม (Bower, 2022) ข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่ากลิ่นเป็นเครื่องมือจำแนกสภาพแวดล้อมและสถานะทางสังคมมาทุกยุคสมัย ทำให้นักประวัติศาสตร์เปรียบเทียบว่ากลิ่นเหม็นเหล่านั้นอาจคือกลิ่นของอารยธรรม จนเกิดการคิดค้นวิธีรักษากลิ่นและปรุงกลิ่นขึ้น โดยมีอียิปต์เป็นชนชาติแรกที่นำกลิ่นหอมมาใช้ในด้านความงาม การทำน้ำมันหอมระเหย อโรมา ดังภาพที่ 1 การจตุรบุหอมสักการะเทพยดา รวมถึงการอาบศพเพื่อทำมัมมี่ ฯลฯ ภูมิปัญญานี้แพร่กระจายไปยังเมโสโปเตเมีย กรีก และโรมัน ผ่านการค้าและสงคราม ขณะที่ฝั่งเอเชียอย่างจีนกับอินเดียรู้จักการใช้เครื่องหอมและสมุนไพรเพื่อบำบัดรักษาในเวลาไล่เลี่ยกัน ส่วนไทยนั้นได้รับอิทธิพลมาจากทั้งสองอารยธรรม กล่าวได้ว่ากลิ่นทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมมรดกทางวัฒนธรรมและมวลมนุษยชาติเข้าด้วยกัน ผ่านการสกัดและแปรเปลี่ยนวัตถุดิบวิถีชีวิตให้เป็นสื่อกระตุ้นเร้าความพึงพอใจ สร้างบรรยากาศการเยียวยาด้วยกลิ่นหอมที่มีการประยุกต์พัฒนาและตกทอดกันมาจากอดีตสู่ปัจจุบัน

กลิ่นถูกนำมาใช้สื่อแทนความดีงามและความเจริญที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม ในวัฒนธรรมไทยกลิ่นปรากฏทั้งในรูปคำพังเพย เช่น “ปากไม่สิ้น กลิ่นน้านม” “กลิ่นของชัยชนะช่างหอมหวาน” หรือการพรรณนาความรู้สึกดังตัวอย่างจากนิราศภูเขาทองของสุนทรภู่ ที่เปรียบกลิ่นสุคนธ์กับवासनाและความอาลัยต่อรัชกาลที่ 2 (Fine Arts Department, 1975, p. 22) มีใจความว่า

“...เคยหมอบไถ่ได้กลิ่นสุคนธ์ตลบ
สิ้นแผ่นดินสิ้นรสสุคนธา

ละอองอบรสชื่นน้านา
वासनाเราก็อิ่มเหมือนกลิ่นสุคนธ์ฯ”

เช่นเดียวกับวรรณกรรมเก่าแก่อย่าง โรมีโอและจูเลียต (Romeo and Juliet) ของวิลเลียม เชกสเปียร์ (William Shakespeare) ฉบับพระราชินพจน์แปลในรัชกาลที่ 6 ซึ่งมีการใช้กลิ่นหอมของกุหลาบเป็นสื่อสะท้อนถึงคุณค่าภายในที่อยู่เหนือนามสมมติ (Vajiravudh, 1976, p. 49; Hillegass, 1965, p. 34) ดังนี้

“What’s in a name? that which we call a rose
By any other name would smell as sweet;”

“นามนั้นสำคัญไฉน? ที่เราเรียกกุหลาบนั้น
แม้เรียกว่าอย่างอื่นก็หอมรื่นอยู่เหมือนกัน;”

ในมิติของวัสดุและวัตถุ กลิ่นสมุนไพร ดอกไม้ อาหาร หรือเครื่องหอม ล้วนมีเอกลักษณ์ที่ถูกกำหนดโดยสภาพภูมิอากาศและบริบททางธรรมชาติท้องถิ่น เป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ยึดโยงกับวิถีชีวิตของผู้คนแต่ละภูมิภาค เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างกลิ่นกับวัฒนธรรม จะพบว่าทั้งสองส่วนดำรงอยู่คู่กันผ่านการให้ความหมายทั้งเชิงรูปธรรมและนามธรรม โดยคนในวัฒนธรรมเดียวกันจะรับรู้และตีความกลิ่นไปในทิศทางเดียวกันผ่านสัญญะกับค่านิยมร่วม ความรู้สึกถึง “กลิ่นอาย” นี้เองที่หลอมรวมมนุษย์ให้เกิดความเป็นกลุ่มก้อนและพวกพ้อง สัมพันธภาพดังกล่าวยังทำหน้าที่เป็นกลไกสร้างบรรทัดฐานและความมั่นคงทางสังคม ซึ่งเป็นภาพสะท้อนของความเจริญก้าวหน้าและวิถีแห่งอารยะที่แสดงออกผ่านความดีความงามในมิติต่าง ๆ

ภาพที่ 1 The Making of Lily Perfume

Note: From Institute of Philosophy of the Academy of Sciences, 2022

ภาพที่ 2 กลิ่นในชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม
กลิ่นธูปจากการไหว้พระ กลิ่นดอกไม้ในพิธีทำบุญ
กลิ่นวัตถุดิบในอาหารเปอรานากัน
กลิ่นกำยานกับเครื่องเทศอินเดียในเทศกาลดิวาลี ที่ถนนพหลโยธิน
Note: From © Thanistha Nunthapojn 22/01/2023

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่าง “กลิ่นกับวัฒนธรรม” พบว่าทั้งสองส่วนคือสิ่งที่อยู่คู่กัน ซึ่งสามารถสัมผัสได้ทางความรู้สึก ผ่านการตีความกับการให้ความหมายทั้งในเชิงรูปธรรมและนามธรรม โดยคนในกลุ่มวัฒนธรรมร่วมหรือวัฒนธรรมเดียวกันสามารถเข้าใจรับรู้ไปในทิศทางตรงกัน โดยมีสัญลักษณ์นัยยะทางค่านิยม ความเชื่อ ผูกโยงหลอมรวมสัมพันธ์ภาพรูปแบบดังกล่าวไว้ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มนุษย์รู้สึกถึงความเป็นกลุ่มก้อน พวกพ้อง และหนึ่งเดียวผ่านการสัมผัส การรับเอากลิ่นอายของวัฒนธรรมที่สร้างโครงข่าย กลไก กฎระเบียบ และความปลอดภัยให้กับผู้คนในสังคม ซึ่งเป็นบรรทัดฐานที่เป็นเสมือนภาพสะท้อนของความเจริญก้าวหน้า การมีอารยะ แสดงถึงภาพรวมของความคิดและความงามในมิติต่าง ๆ

กลิ่นกับงานศิลปะ

กลิ่นและงานศิลปะมีจุดร่วมกันในการสร้างอารมณ์ความรู้สึก กระตุ้นจินตนาการ และสร้างความสนใจของผู้สัมผัส ในบางกรณีกลิ่นอาจแฝงอยู่ในวัสดุด้วยความตั้งใจหรือไม่ก็ตาม เพื่อใช้เป็นสื่อกลางในการสื่อสาร แร้งบันดาลใจจากขนสัมผัส (Nose - Contact) หรือการพรรณนาถึงกลิ่นในงานศิลปะทั้งแบบดั้งเดิมและร่วมสมัย สามารถแบ่งออกเป็น 2 หัวข้อได้ ดังนี้

กลืนกับประวัติศาสตร์ศิลปะ: จิตรกรรมวานิตัส (Vanitas Paintings) ในทศวรรษที่ 16 - 17

จิตรกรรมหุ่นนิ่งประเภทวานิตัส (Vanitas Still - Life) เป็นภาพวาดเชิงสัญลักษณ์ (Symbolism Still - Life) ที่ได้รับความนิยมในกลุ่มจิตรกรชาวดัตช์ เพื่อสะท้อนความชั่วคราวในธรรมชาติ ผ่านการจัดวางสิ่งของในชีวิตประจำวันที่มีความหมายแฝงถึงกาลเวลา สังขาร ความตาย และความทุกข์ทางโลก เช่น นาฬิกาทราย กะโหลก เทียน พองสบู่ อาหาร เครื่องดนตรี หรือดอกไม้ เป็นต้น คำว่า “วานิตัส” หมายถึง “อนิจจัง” ในภาษาละติน สอดคล้องกับคำสอนในคัมภีร์ปัญญาจารย์ (Book of Ecclesiastes) ที่ว่า “อนิจจังแห่งอนิจจัง อนิจจังแห่งอนิจจัง ทุกสิ่งเป็นอนิจจัง” (Vanity of vanities, saith the Preacher, vanity of vanities; all is vanity) และแนวคิดแบบเมเมนโต โมรี (Memento Mori) แปลความได้ว่า “จำไว้ว่าคุณต้องตาย” (Suteerangkul, 2023) จิตรกรรมประเภทนี้รุ่งเรืองในยุคทองของเนเธอร์แลนด์ (Dutch Golden Age) ซึ่งเป็นช่วงที่เศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนา ปรัชญา และวิทยาศาสตร์ก้าวหน้า จนเกิดค่านิยมการสะสมงานศิลปะในหมู่พ่อค้าชนชั้นกลางผู้มั่งคั่ง

“กลืน” กับ “ภาพวานิตัส” มีความเชื่อมโยงกันผ่านแนวคิดเรื่องสัจธรรมและความไม่จีรังที่เกิดแก่ทุกสรรพสิ่ง เช่นเดียวกับการมีอยู่ของกลืนที่เกิดขึ้นเพียงชั่วขณะ จึงถูกนำไปพรรณนาเปรียบเทียบกับวัตถุเชิงสัญลักษณ์ เพื่อตระหนักถึงความเปราะบางของชีวิตตามคติคริสต์ศาสนา โดยสามารถจำแนกสัญลักษณ์กับคุณลักษณะของกลืนได้ดังนี้

1.1 ความเป็นอยู่ทางโลก (Earthly Existence) ได้แก่ หนังสือ บันทึกรวบรวม เอกสารความรู้ต่าง ๆ อุปกรณ์จากศาสตร์แต่ละแขนง เช่น วิทยาศาสตร์ การแพทย์ ภูมิศาสตร์ ดาราศาสตร์ ฯลฯ สมบัติของมีค่า เครื่องประดับและของสะสม เช่น เปลือกหอย เงินทอง โลหะมีค่า กระจก ผ้าไหม ผ้ากำมะหยี่ รวมไปถึงทาส อาวุธ ชุดเกราะ เครื่องดนตรี อาหาร เครื่องดื่ม กล้องยาสูบ หุ่นปูนปั้น และเกม เช่น ไพ่ หมากรุก หอยลูกเต๋า เป็นต้น

1.2 ความไม่ยั่งยืนของชีวิตและความตาย (Transient Life and Death) ได้แก่ กะโหลกมนุษย์ กระดูกมนุษย์ หรือสัตว์ ตะเกียงน้ำมัน เทียน และรูป (ที่ดับไปแล้ว/ที่กำลังมอดดับ) ควั่น พองสบู่ ดอกไม้สด/เหี่ยว นาฬิกา หอนอน แมลง และภาชนะแก้ว เป็นต้น

1.3 การฟื้นคืนพระชนม์ (Resurrection) ได้แก่ ข้าวสาลี ใบกระวาน ไอวี วอลนัท เหล้าองุ่นหรือไวน์ (โลหิตของพระคริสต์) ฝักข้าวโพด และผีเสื้อ เป็นต้น (Esaak, 2019)

นอกจากการตีความข้างต้น วัตถุสัญลักษณ์บางประการยังมีนัยแฝงซับซ้อนสะท้อนมิติสภาพสังคม ค่านิยมร่วมสมัย ช่วงเวลาและฤดูกาลผ่านวัตถุที่มีความหมายเฉพาะตัว โดยพิจารณาได้จากกรณีศึกษาผลงานจิตรกรคนสำคัญได้แก่

1) ยาโคบ เดอ กายน์ ที่ 2 (Jacob de Gheyn II, 1565-1629) จิตรกรและช่างแกะสลักชาวดัตช์ ผู้สร้างสรรค์ภาพหุ่นนิ่งวานิตัสที่เก่าแก่ที่สุดของเนเธอร์แลนด์ ในผลงาน Vanitas Still Life (1603) ศิลปินถ่ายทอดสัญลักษณ์แห่งชีวิตผ่านรูปทรงฟองสบู่ขนาดใหญ่ลอยอยู่เหนือกะโหลกศีรษะกับเหรียญตรา ดอกทิวลิปที่ถูกตัด ภาชนะรณรงค์ทรมาน (Torture Wheel) และอุปกรณ์สร้างเสียงเตือนของผู้ป่วยโรคเรื้อน (Leper's Rattle) สะท้อนเป็นเงาอยู่บนฟองสบู่ ซึ่งสื่อถึงความเปราะบางของมนุษย์และความเจ็บป่วย ส่วนเงินตราเปรียบได้กับความมั่งมีทางโลกอันไม่เที่ยงแท้ บริเวณซุ้มโค้งจารึกอักษรลาติน 'HVMANA VANA' (อนิจจังของมนุษย์) โดยมีนักปรัชญาชาวกรีก เดโมคริตุส (Democritus) และเฮราคลิตุส (Heraclitus) ที่กำลังหัวเราะและร้องไห้ให้โศกนาฏกรรมชีวิต (Grootenboer, 2005, p. 137 - 144; Suteerangkul, 2023)

ภาพที่ 3 Jacob de Gheyn II, Vanitas Still Life, 1603
Note: From The Metropolitan Museum of Art, 2023

2) เดวิด เบลลี (David Bailly, 1584 - 1657) จิตรกรชาวดัตช์เชี่ยวชาญการวาดภาพเหมือนบุคคลและหุ่นนิ่ง ผลงานที่โดดเด่นคือ *Vanitas Still Life with African Servant* (1650) สะท้อนภาพลักษณ์ความมั่งคั่งของพ่อค้าชนชั้นกลางศตวรรษที่ 17 ผ่านภาพวาดคนรับใช้ชาวแอฟริกันกับวัตถุที่แสดงถึงความฟุ่มเฟือย ศิลปินใช้สัญลักษณ์กระตุ้นประสาทสัมผัสเพื่อสื่อถึงความสุขทางโลก เช่น เครื่องดนตรี (พิณ รีคอร์เดอร์ และซิทเทิร์น) กล้องยาสูบ สื่อถึงการลิ้มรสและรับกลิ่น รวมถึงงานสี พู่กัน งานศิลปะ หนังสือ ตัวอักษรผสมผสานทางรูปและความรู้ นอกจากนี้ยังมีสำรับไพ่กับลูกเต๋าเป็นตัวแทนของความเพิกเลินที่ไร้แก่นสาร ทาสหนุ่มสวมโซ่ทองสื่อถึงสมบัติและความภาคภูมิใจ ในขณะที่สัญลักษณ์แห่งความตายและความเปราะบางถูกนำเสนอผ่านรูปปั้นเด็กที่วางตรงข้ามกับกะโหลก ทิวลิปดอกไม้ราคาแพงและดอกฟริทิลลาเรีย (*Fritillaria*) ที่มักส่งกลิ่นหอมฉุนรุนแรงเมื่อใกล้ร่วงโรย สื่อถึงกลิ่นอายของความตายที่สืบคลานเข้ามา องค์ประกอบ อาทิ นาฬิกาทรายกับเงาสะท้อนของศิลปิน นาฬิกาพก ฟองสบู่ เทียนไข ปลายเชือกที่ไหม้ไฟ และภาพวาดบุคคลกำลังขึ้นว้ายไปยังกะโหลก (Johnson, 1998; Suteerangkul, 2023) ทั้งหมดคือความหรรษา กิเลส ความไร้สาระทางโลกที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงความเป็นอนิจจัง

ภาพที่ 4 David Bailly, *Vanitas Still Life with African Servant*, 1650
Note: From Museum of Art, Cornell University, 2023

3) อับราฮัม มิญญอง (Abraham Mignon, 1640 - 1679) จิตรกรเยอรมัน ถนัดการเขียนภาพจิตรกรรมวานิชที่สัจธรรมชาติและหุ่นนิ่งมีอาหาร ผลงาน Still Life with Rotting Fruit and Nuts on A Stone Ledge (1670) ศิลปินถ่ายทอดสัจธรรมผ่านความเหี่ยวเฉาเน่าสลายของผลไม้บนานาชนิด ที่ครั้งหนึ่งเคยมีกลิ่นและรสชาติหอมหวาน การเกาะกินของหนอนของหนอน แมลง หอยทาก รวมถึงเห็ดรา สื่อแทนอายุขัยชีวิตที่แสนสั้น เมื่อพิจารณาความหมายโดยรวมของภาพ การจัดวางผลไม้และพืชต่างชนิดรวมกันไว้มากมายสื่อได้ถึงความอุดมสมบูรณ์ในทางกลับกัน หากมีมากเกินไปก็อาจกลายเป็นความฟุ่มเฟือย ผลไม้เน่าสอถึงสังขาร ความร่วงโรยและความตาย แต่ได้ให้กำเนิดชีวิต การจินตนาการถึงรสสัมผัสและกลิ่นของผลไม้ในภาพจึงเปรียบเหมือนการรับรู้รสชาติของชีวิตที่หลากหลาย

ภาพที่ 5 Abraham Mignon, Still life with rotting fruit and nuts on a stone ledge, 1670

Note: From The Fitzwilliam Museum, 2022

ประสบการณ์ผู้วิจัยกับการชมผลงาน Still Life with Books and Manuscripts and A Skull (1663) ของ เอ็ดวาร์ด คอลเลียร์ (Edwaert Collier, 1642 - 1708) จิตรกรชาวดัตช์ ณ The National Museum of Western Art กรุงโตเกียว แสดงให้เห็นถึงการใช้สัญลักษณ์กระตุ้นจินตนาการผ่านผัสสะต่าง ๆ ได้แก่ กระดุก กะโหลก ควั่นจากตะเกียงน้ำมันที่ใกล้ดับ นาฬิกา แจกันแก้วที่วางในลักษณะหมิ่นเหม่ คือสัญลักษณ์ของความถดถอยและความตาย เครื่องดนตรี หม้อหมัก ของปากกา แวนตา ปุ่มดาราศาสตร์ หนังสือ (ที่อ่านไม่ได้) พร้อมข้อความสำคัญที่ศิลปินจงใจสื่อสารกับผู้ชม (National Museum of Western Art, 2018, p. 90) ดังนี้

“Examine me, O Lord, and prove me; try my reins and my heart.
 For thy lovingkindness is before mine eyes: and I have walked in thy truth.
 I have not sat with vain persons, neither will I go in with dissemblers.
 I have hated the congregation of evil doers: and will not sit with the wicked.”

ข้อความดังกล่าวเป็นวรรคหนึ่งในไบเบิล สื่อถึงความไม่จริงของชีวิตและความสุขชั่วคราวทางโลก วิทยาการหรือความรู้ไม่อาจนำติดตัวไปได้เมื่อถึงคราวตาย ศิลปินอาศัยสัญลักษณ์จากเก้าไม้เลื้อยเป็นตัวแทนแห่งชัยชนะของสัจธรรมที่อยู่เหนือชีวิตและสังขาร

ภาพที่ 6 Edwaert Collier, Still Life with Books and Manuscripts and a Skull, 1663

Note: From © Thanistha Nunthapojn 21/12/2023

การวิเคราะห์บทบาทของกลืนผ่านจิตรกรรมวานิชัส สะท้อนให้เห็นว่า “กลืน” ในมิตินามธรรมและการรับรู้จริง ทำหน้าที่กระตุ้นจิตสำนึกให้ตระหนักถึงหลักธรรม ความถูกต้อง โดยเป็นสื่อกลางเชื่อมโยงโยงศรัทธาและความเชื่อในศาสนาผ่านภาพเขียน นอกจากนี้ ยังทำหน้าที่บันทึกบริบททางวัฒนธรรมและค่านิยมทางสังคมในยุคนั้น แม้มีจุดเริ่มต้นจากเนเธอร์แลนด์ แต่แนวคิดนี้ได้สร้างแรงบันดาลใจต่อศิลปินและนักทำงานศิลปะไปทั่วยุโรป

กลืนกับงานศิลปะร่วมสมัย

จินตนาการจากการรับรู้กลิ่นช่วยให้มนุษย์สร้างมโนทัศน์ในใจและถ่ายทอดออกมาสู่โลกความจริง ศิลปินร่วมสมัยจึงนำลักษณะพิเศษของกลิ่นที่เป็นอนุภาคเคมีในอากาศมาเป็นสื่อในการสร้างสรรค์ โดยศิลปินคนแรกที่ถูกกล่าวถึง คือ มาร์เซล ดูชอง (Marcel Duchamp, 1887 - 1986) ศิลปินหัวก้าวหน้าที่สร้างความเคลื่อนไหวให้กับวงการศิลปะสมัยใหม่ (Modern Art) ดูชองมักวิพากษ์ผลงานของศิลปินร่วมสมัยว่าเป็น “Retinal Art” หรือศิลปะที่ตอบสนองเพียงการมองเห็นเพื่อความพึงพอใจทางสายตา เขาจึงมุ่งสร้างศิลปะที่กระตุ้นประสาทสัมผัสในมิติอื่น ผลงานเกี่ยวกับกลิ่นชิ้นแรก ๆ คือ Belle Haleine: Eau de Voilette (Beautiful Breath: Veil Water, 1921) ซึ่งได้รับความร่วมมือจากศิลปินคนสำคัญอย่าง แมน เรย์ (Man Ray) ในการถ่ายภาพดูชองที่แต่งกายเป็นสตรีภายใต้นามแฝง “โรส เซลารี” (Rose Sélavy) เพื่อนำมาพิมพ์ลงบนฉลากขวดน้ำหอมดัดแปลง ถือเป็นการใช้กลิ่นและสัญณะของน้ำหอมตามแนวคิดลัทธิดาดา (Dadaism) แทรกซึมไปในสังคมผ่านผลิตภัณฑ์น้ำหอมที่ศิลปินจงใจทำขึ้น (Naumann, 2009) นอกจากนี้ ดูชองยังเป็นผู้ออกแบบนิทรรศการครั้งประวัติศาสตร์ Exposition internationale du Surréalisme ในปี ค.ศ. 1938 ณ Galerie Beaux - Arts กรุงปารีส ซึ่งถือเป็นการจัดแสดงศิลปะที่นำ “กลิ่น” มาสร้างประสบการณ์ร่วมแก่ผู้ชม โดยนิทรรศการนี้รวบรวมผลงานของศิลปินกว่า 60 คนจาก 14 ประเทศ ท่ามกลางบรรยากาศภายในห้องที่ถูกทาด้วยสีดำ มีใบไม้แห้ง หนังสือพิมพ์ขยำยี่เยมาและฝุ่นดินกระจายอยู่บนพื้น เพดานห้องถูกแขวนห้อยด้วยกระสอบถ่านหินกว่า 1,200 กระสอบ พื้นที่จัดแสดงถูกทำให้อบอวลไปด้วยกลิ่นคั่วกาแฟสดบราซิล (Osman, 2013; Taylor, 2009) สร้างประสบการณ์ที่แปลกใหม่และพลิกโฉมวิธีการรับชมงานศิลปะ

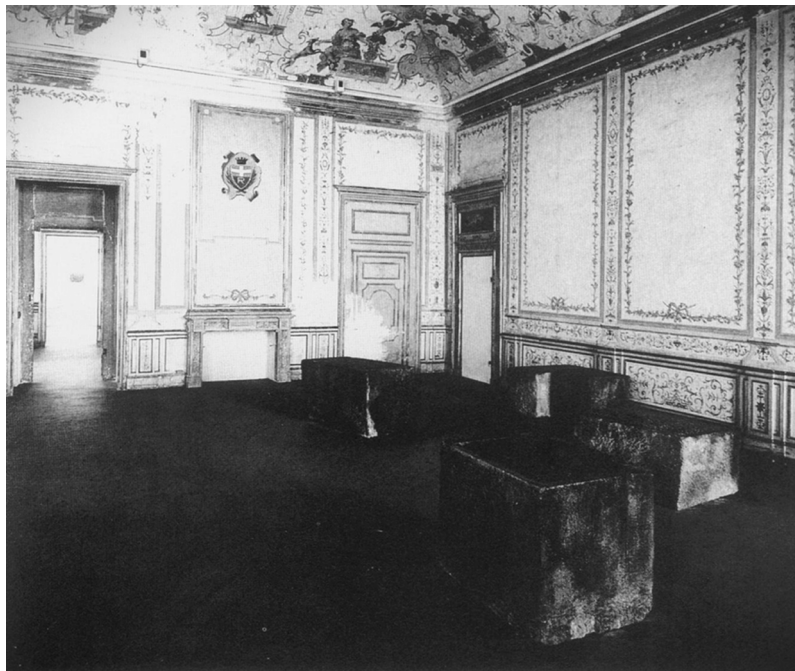
ผลงานเกี่ยวกับกลิ่นของ โจเซฟ บอยส์ (Joseph Beuys, 1921 - 1986) ได้รับการกล่าวถึงอย่างมากในช่วงท้ายของชีวิต คือ Olivestone (1984) จัดแสดงครั้งแรกที่ Castello di Rivoli เมืองตูริน ประเทศอิตาลี ศิลปินนำอ่างหินทรายเก่าแก่จากคริสต์ศตวรรษที่ 18 จำนวน 5 ใบ ซึ่งเคยใช้ในอุตสาหกรรมกลั่นน้ำมันมะกอก มาบรรจุหินชนิดเดียวกันที่สลักขึ้นใหม่มีขนาดเล็กกว่าอ่างหินเดิมเพียงด้านละ 1 เซนติเมตร โดยการนำตัวอย่างไปเปรียบเทียบกับทางธรณีวิทยาเพื่อหาเหมืองที่มีหินลักษณะเดียวกัน ก่อนเทน้ำมันมะกอกบริสุทธิ์ 200 ลิตร จนท่วมผิวหิน (Sotheby's, 2023) กลิ่นน้ำมันมะกอกอบอวลทั่วห้องจัดแสดง ดึงดูดผู้ชมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของผลงานผ่านภาพสะท้อนบนพื้นผิวที่มันเงาและโปร่งใส โดยให้นัยยะจากกรรมวิธีการกลั่นกรอง ตกตะกอน ระหว่างหินเก่าหินใหม่ และน้ำมัน ทำหน้าที่บอกเล่าประวัติศาสตร์ ช่วงเวลาที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตของผู้คนทั้งในอดีตและปัจจุบันผ่านการใช้สอยบริโภคน้ำมันมะกอก ผวนกับความทรงจำส่วนบุคคลของศิลปินที่เคยบาดเจ็บจากเหตุเครื่องบินตกในสงครามโลกครั้งที่สอง จนได้รับความช่วยเหลือจากชาวตาตาร์ (Tatars) ด้วยการพอกไขมันแล้วพันผ้าสักหลาดเพื่อรักษาอุณหภูมิร่างกาย ประสบการณ์ที่ฝังใจส่งผลให้วัสดุที่ถูกนำมาเป็นสัญลักษณ์ในงานศิลปะ เช่น ก้อนไขมันจาระบี ขี้ผึ้ง ซ็อกโกแลต และน้ำมันมะกอก ฯลฯ (Agostinelli, 2019; Makovec, 2020; Osman, 2013) โดยใช้ประกอบกับวัสดุอื่น ๆ เพื่อเป็นสื่อในงานศิลปะที่มีกลิ่น กลิ่นซึ่งมีลักษณะเฉพาะในความทรงจำของศิลปิน

ภาพที่ 7 Belle Haleine: Eau de Voilette (Beautiful Breath: Veil Water)
Note: From Toutfait, 2009

ภาพที่ 8 The Central grotto with a view toward the rug surréaliste,
exposition internationale du surréalisme, galerie beaux – Arts, Paris, 1938
Note: From Marcel Duchamp: Étant donnés, 2009

ภาพที่ 9 Joseph Beuys, Olivestone, Stone and oil, 1989

Note: From Brief Encounters: A Physicist Meets Contemporary Art, Research Gate, 2013

ภาพที่ 10 Joseph Beuys, Olivestone, 1984. [Video]

Original Video Recordings by Buby Durini, 1984.

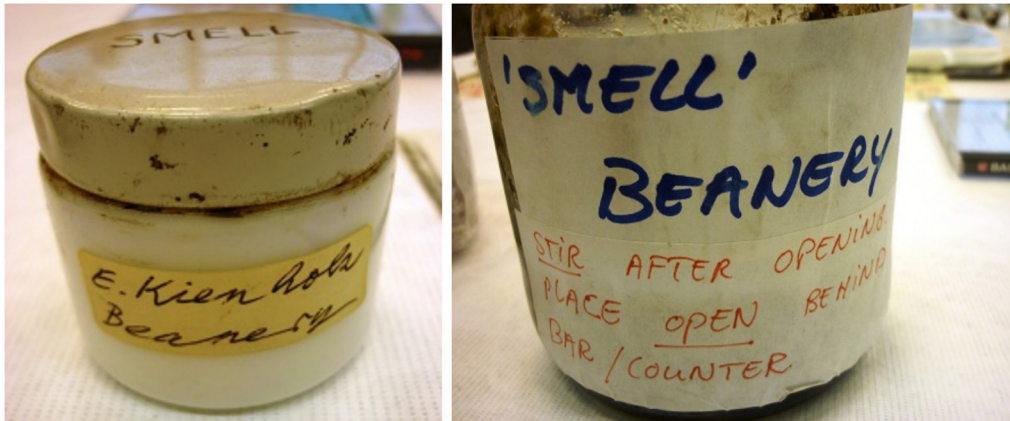
Note: From YouTube, 2019

เอ็ดวาร์ด คีนฮอลซ์ (Edward Kienholz, 1927 - 1994) สร้างผลงานศิลปะจัดวางขนาดเท่าจริง ชื่อ The Beanery (1965) ศิลปินจงใจจำลองบรรยากาศบาร์ย่านเวสต์ฮอลลีวูด ลอสแอนเจลิส จำลองผัสสะจากสถานที่จริงอย่างละเอียด รวมไปถึงกลิ่นและเสียงของที่แห่งนั้น ได้แก่ กลิ่นเบียร์ บุหรี่ ลูกเหม็น และปัสสาวะ ฯลฯ ในภาพที่ 12 การแสดงครั้งแรกศิลปินใช้ปัสสาวะจริง ก่อนเปลี่ยนเป็นแอมโมเนียเมื่อจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ เสียงเพลง เสียงแก้วกระทบกัน และเสียงสนทนาที่สับสนจนจับใจความไม่ได้จากเสียงที่บันทึกไว้ (Zürcher, 2012) ศิลปินนำเอาความจริงกับความเหนือจริงมาเชื่อมโยงกัน โดยใช้การตัดต่อ การต่อประกอบวัตถุ เช่น ศีรษะของลูกค้าในบาร์ มีหน้าปิดเป็นนาฬิกาที่หยุดนิ่งที่เวลา 10.10 น. เว้นเพียงแต่เจ้าของร้านที่มีใบหน้า การนำข้อความ ขาวจากหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับสงครามความรุนแรงของผู้คนที่กระทำต่อกันสมัยนั้น มาจัดวางติดตั้งกระจายอยู่ตามจุดต่าง ๆ ให้ผลงานทำหน้าที่เป็นสิ่งที่เตือนใจผู้ชมตระหนักถึงความสำคัญของเวลาที่ล่องเลยไปทุกขณะ การเพิกเฉยต่อเวลา หรือแม้แต่เหตุการณ์เลวร้ายรอบตัว ความเพลิดเพลินกับความสุขชั่วคราวทำให้หลงลืมว่าชีวิตมีเวลาที่จำกัดและแสนสั้น (Arsenovic, 2018; Van Den Elshout, 2016; Osman, 2013) The Beanery (1965) จัดแสดงครั้งแรกที่ลานจอดรถของบาร์ Barney's Beanery ในเดือนตุลาคม ปี 1965 ปัจจุบันติดตั้งถาวรที่ Stedelijk Museum และได้รับการบูรณะในปี 2012 (Stedelijk Museum Amsterdam, 2012)

ภาพที่ 11 The Beanery, 1965

Note: From Stedelijk Museum restaureert, 2012

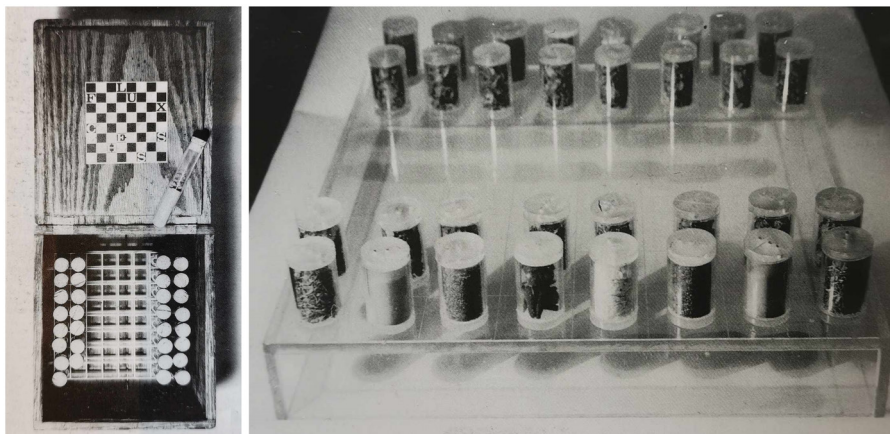

ภาพที่ 12 Kienholz gave this jar to the Stedelijk Museum for inspiration
Note: From Stedelijk Museum restaureert, 2012

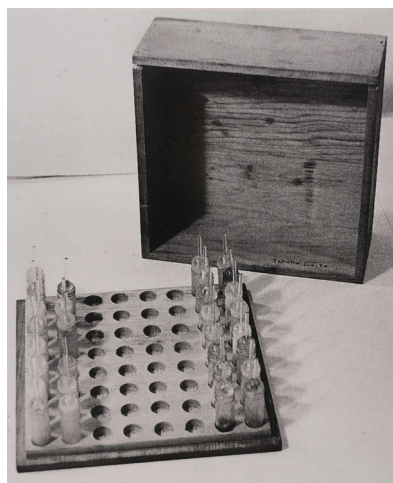
ศิลปินหญิงคนแรก ๆ ที่นำคุณสมบัติของกลิ่นมาเป็นสื่อในงานศิลปะ โดยเชื่อมโยงเกมหมากรุกเข้ากับกลิ่นเครื่องเทศ สมุนไพรหรือของเหลวที่มีกลิ่นหอม ได้แก่ ทาคาโกะ ซาโตะ (Takako Saito, 1929 - 2025) ในผลงาน Spice Chess และ Smell Chess, Liquids (1965) โดยดัดแปลงชุดหมากรุกแต่ละชุดให้สามารถแยกแยะได้ด้วยกลิ่นเท่านั้น เช่น เปี้ยขาว - อบเชย เรือขาว - จันทน์เทศ อัศวินขาว - ชิง ราชินีขาว - โป๊ย๊ก บิชอปดำ - ยี่หระ ราชินีดำ - ฟริกปันดำ และราชาดำ - มหาหิงค์ เป็นต้น ผู้เล่นแต่ละฝ่ายต้องจดจำกลิ่นผ่านการดมเพื่อระบุตัวหมากชนิดต่าง ๆ ซาโตะผูกโยงหมากรุกเข้ากับประวัติศาสตร์สงคราม การเมือง ชนชั้น และขอบเขตความเคลื่อนไหวของคนในสังคม ผ่านเกมกระดานกับงานศิลปะที่เชื่อมความหมายแฝงความนัย โดยมีที่มาจากกลิ่นเครื่องเทศ สมุนไพรซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นของมีราคาหายาก ศิลปินอุปมาหมากรุกที่เป็นเพียงเกมกระดานให้กลายเป็นสัญลักษณ์ทางศิลปะ ซึ่งผู้ชมสามารถเข้าถึงและทำความเข้าใจได้ง่ายผ่านกฎกติกาการเล่น (Ames, 2009; Osman, 2013) นอกจากนี้ ศิลปินยังต่อยอดแนวคิดดังกล่าวสู่การสร้างสรรคหมากรุกจากวัสดุที่มีนัยเฉพาะอื่น ๆ อาทิ Fluxchess, Grinder Chess, Jewel Chess, Nut & Bolt Chess, Sound Chess และ Weight Chess เป็นต้น (Hendricks, 1998, p. 454 - 461)

จูดี ชิคาโก (Judy Chicago, 1939) ศิลปินหญิงที่มีแนวทางเรียกร่องสิทธิสตรี นำเสนองานศิลปะที่ใช้กลิ่นเลือดประจำเดือนมาสะท้อนเรื่องราวความเป็นผู้หญิง เพศหญิง กับประเด็นเสียดสีสังคม ในผลงาน Menstruation Bathroom (1972) โดยใช้ห้องน้ำเป็นพื้นที่จัดแสดง ถ่ายทอดกิจวัตรการปฏิบัติตัวช่วงระหว่างมีรอบเดือนของผู้หญิง เพื่อประชดประชันความคิดคนบางกลุ่มที่มองว่าการมีประจำเดือนเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจและสกปรก ซึ่งแท้จริงกลไกดังกล่าวคือกระบวนการทางร่างกายที่แสดงความพร้อมสู่การเจริญพันธุ์ตามธรรมชาติ จึงไม่ควรถูกนำมาวิพากษ์วิจารณ์ด้วยทัศนคติเชิงลบ ศิลปินนำผลิตภัณฑ์สุขอนามัยและผ้าอนามัยจัดวางบนชั้น บนชักโครกและแขวนตากภายในห้องน้ำ ถึงขยะตรงมุมห้องเต็มไปด้วยผ้าอนามัยที่ถูกทิ้งจนล้น โดยผู้ชมไม่สามารถเข้าไปภายในห้องน้ำได้ เพียงชมผลงานผ่านม่านผ้าก๊อชบางตรงประตูทางเข้า ชิคาโกนำเรื่องราวที่ผู้หญิงต้องเผชิญในชีวิตส่วนตัวมาถ่ายทอดสู่สาธารณะ เพื่อตั้งคำถามและเรียกร่องสิทธิความเท่าเทียม นอกจากนี้ ศิลปินให้แนวคิดที่มีต่องานชิ้นนี้

ว่า “However we feel about our own menstruation is how we feel about seeing its image in front of us” (Delaney et al., 1998, p. 276; Kappel, 2023) Menstruation Bathroom เป็นส่วนหนึ่งในนิทรรศการ WOMENHOUSE จัดขึ้นระหว่างวันที่ 30 มกราคม - 28 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1972 ย่านฮอลลีวูด ลอสแอนเจลิส โดยกลุ่มศิลปินหญิงแนวคิดสตรีนิยม ซึ่งมี จูดี ซิกาโก และ มิเรียม ซาปิโร (Miriam Schapiro, 1923 - 2015) เป็นผู้ก่อตั้ง (Filipovic, 2018, p. 109 - 120)

ภาพที่ 13 Takako Saito, Spice Chess, 1965
Note: From Fluxus codex, 1988

ภาพที่ 14 Takako Saito, Smell Chess, Liquids, 1965
Note: From Fluxus codex, 1988

ภาพที่ 15 Judy Chicago, Female Study: Judy Chicago's Menstruation Bathroom, 1972
Note: From Bagtazo, 2019

จากการสำรวจแรงบันดาลใจศิลปินร่วมสมัยที่ใช้กลิ่นเป็นสื่อ พบว่ามีที่มาจากประสบการณ์ส่วนบุคคล วัฒนธรรม และวิถีชีวิต เริ่มที่ มาร์แชล ดูซ็อง ต้องการสร้างผลงานเพื่อตอบสนองต่อประสาทสัมผัสส่วนอื่นนอกเหนือจากการมองเห็นด้วยสายตา จนเป็นที่มาของการพัฒนารูปแบบการนำเสนอที่แปลกใหม่ให้กับศิลปินและผู้ชมนิทรรศการ ศิลปะในเวลานั้น ความสนใจในคุณลักษณะของวัสดุๆ ที่กลายเป็นวัสดุสำคัญในงานศิลปะของ โจเซฟ บอยส์ กลิ่นน้ำมันมะกอกบอกเล่าถึงวัฒนธรรมอาหาร การบริโภค และความผูกพันที่มีมาอย่างยาวนานระหว่างผู้คนกับพืชในยุโรปตอนใต้ เอ็ดเวิร์ด คินฮอลซ์ ใช้กลิ่นเป็นตัวกระตุ้นความทรงจำ สร้างแคลปซูลเวลาเพื่อบันทึกเรื่องราวกับยุคสมัย ผ่านการจำลองสถานการณ์และพื้นที่ ทาคาโกะ โซโตะ นำเรื่องราวทางประวัติศาสตร์สงคราม การเมือง และสังคม มาเชื่อมโยงกับผัสสะการรับกลิ่นของเครื่องเทศสมุนไพรในรูปแบบเกมหมากรุก จูดี ชิคาโก สื่อสารถึงความเหลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมระหว่างเพศในสังคม โดยอาศัยวัสดุและเทคนิควิธีซึ่งมีแต่ศิลปินหญิงเท่านั้นที่สามารถสร้างสรรค์ผลงานดังกล่าวได้ นอกจากนี้ ยังมีศิลปินที่บูรณาการกลิ่นเข้ากับงานศิลปะ อาทิ มาริโอ เมร์ซ (Mario Merz, 1925 - 2003) ดีเตอร์ รอท (Dieter Roth, 1930 - 1998) วอลเตอร์ เดอ มาเรีย (Walter De Maria, 1935 - 2013) เอ็ดเวิร์ด รัสชา (Edward Ruscha, 1937) โวล์ฟกัง ไลป์ (Wolfgang Laib, 1950) มีคยั้ง ชิน (Meekyoung Shin, 1967) และ ปีเตอร์ เดอ คูเปเร (Peter de Cupere, 1970) เป็นต้น

“กลิ่น” ในฐานะสื่อศิลปะ: กรณีศึกษากลิ่นกับวัฒนธรรมและการสร้างพื้นที่ในงานศิลปะจัดวาง

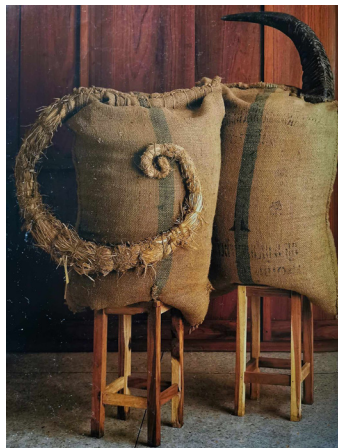
ศิลปินถ่ายทอดความคิดสู่ผลงานผ่านกระบวนการที่เชื่อมโยงประสบการณ์ชีวิตและแรงบันดาลใจ เข้ากับการสื่อสารผ่านวัสดุและผัสสะทั้งห้า โดยเฉพาะการรับกลิ่นซึ่งแฝงความหมายเชิงสัญลักษณ์และนัยยะส่วนตัว ผลงานมักปรากฏในรูปแบบศิลปะจัดวาง (Installation Art) ที่เปลี่ยนผู้ชมให้เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ทางศิลปะผ่านการตีความอันหลากหลาย การศึกษาแนวทางศิลปินกรณีศึกษาที่ใช้ “กลิ่นและพื้นที่” เป็นสื่อหลัก สามารถวิเคราะห์การสร้างสรรค์ เพื่อทำความเข้าใจว่ามิติทางผัสสะสามารถแปรเปลี่ยนความคิดนามธรรมให้กลายเป็นรูปธรรมได้อย่างไร ดังนี้

1. มณฑิเยร บุญมา (Montien Boonma, 1953 - 2000)

มณฑิเยร บุญมา ศิลปินร่วมสมัยไทยผู้ให้ความสำคัญกับการคัดสรรวัสดุและวัตถุทางศิลปะเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวและวิถีแบบไทย โดยมีรากฐานความเข้าใจในบริบทสังคม ประเพณี วัฒนธรรม และพุทธปรัชญา มณฑิเยรสนใจในศิลปะแบบอาร์ตีกา โฟเวรา (Arte Povera) และศิลปะเชิงแนวคิด (Conceptual Art) ซึ่งเน้นกระบวนการตีความและการให้ความหมายใหม่แก่คุณค่าของวัสดุ ศิลปินหยิบยกวัดุใกล้ตัวมาจัดวางเป็นสัญลักษณ์สะท้อนสภาพชีวิตของผู้คน อาทิ ฟาง ชี้อ้า กระสอบข้าว รวงข้าว ปูนซีเมนต์ เครื่องปั้นดินเผา ดินเหนียว เครื่องมือการเกษตร (จอบ เสียม คราด เคียว ฯลฯ) สุ่มไก่ เหล็ก ลังไม้ ลังกระดาด ถ้วยชาม เขาคาย หนั้ววและควาย เป็นต้น เช่น ผลงานเรื่องราวจากท้องทุ่ง (Story from the Farm, 1989) นอกจากนี้วัสดุเชิงรูปธรรมแล้ว มณฑิเยรยังขยายขอบเขตการรับรู้ไปสู่มิติของผัสสะการได้ยินและการรับกลิ่น โดยผสานเสียงสวดมนต์ เสียงระฆัง และการใช้สมุนไพรไทยเป็นวัตถุดิบสร้างกลิ่น (Office of Contemporary Art and Culture Ministry of Culture, 2005, p. 34) ดังนี้

“ผมต้องการทำอะไรจากวัสดุพื้นบ้าน ผมเป็นคนไม่มีเงิน หรือผมมีเงินสิบบาท
ผมก็สามารถทำงานศิลปะได้...เรามีอะไรเราก็ทำอย่างนั้นไป...ได้เห็นงานจากต่างประเทศมาเยอะ
ได้รับรู้ว่างานศิลปะก็เกิดมาจากสภาพชีวิตของเขา...คือมันให้ความคิดที่ว่า
หากสภาพแวดล้อมเราเป็นยังไง เราก็ควรใช้สื่ออะไรที่มันเป็นแบบเชื้อชาติของเรา”

จุดเริ่มต้นการนำ “กลิ่น” มาเป็นสื่อเพื่อแสดงถึงลักษณะความเป็นไทยของ มณฑิเยร บุญมา โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รัชชัย หงษ์แพง กล่าวว่า เล่าย้อนไปสมัยเป็นนักศึกษาที่มีโอกาสได้ช่วยงานอาจารย์ว่า กลิ่นจากเครื่องปั้นดินเผา บ้านเหมืองกุง จังหวัดเชียงใหม่ กลิ่นไหม้ของแกลบ ฟาง ฟืน และชี้อ้าที่แทรกซึมอยู่ในเนื้อดินผ่านการเผาอบ ภาชนะ คือกลิ่นที่สร้างแรงบันดาลใจและแสดงถึงความเป็นไทยผ่านทัศนะของศิลปิน (Hongphaenn, personal communication, December 4, 2023) จากกลิ่นดั้งเดิมของวัสดุในวิถีชีวิตถูกพัฒนาไปสู่การใช้สมุนไพรในผลงาน บ้านดินสอพอง (House of Mind, 1995) ศิลปินนำผงสมุนไพรมาทาเคลือบปอดที่หล่อด้วยโลหะหลายสิบอัน และโรยใส่ภายในตัวบ้าน มีต้นแบบจากการทำบ้านแบบไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งต้องเข้าใจสภาพภูมิอากาศ การถ่ายเทกับทิศทางลม รวมไปถึงความเชื่อเรื่องผีบ้านผีเรือนกับกลิ่นเครื่องเทศสมุนไพรที่ให้ความรู้สึกถึงพื้นที่แห่งความสงบและศักดิ์สิทธิ์ เช่น โบสถ์ วัดวาอาราม หรือศาสนาสถานซึ่งมีความสำคัญทางความเชื่อ

ภาพที่ 16 สองทวย (A Pair of Water Buffalo)

Note: From Office of Contemporary Art and Culture Ministry of Culture, 2005

ภาพที่ 17 กลุ่มของรูปปฐมฐาน (Group of Primary From)

Note: From Office of Contemporary Art and Culture Ministry of Culture, 2005

ภาพที่ 18 บ้านดินสอพอง (House of Mind)

Note: From Office of Contemporary Art and Culture Ministry of Culture, 2005

ความแยบยลของการใช้กลิ่นปรากฏเด่นชัดในผลงานชุด อโรคยาศาลา (Arokhayasala, 1995 - 1996) โดยศิลปินได้อธิบายถึงผลงานไว้ (Poshyananda, 1995, p. 5) ดังนี้

“ข้าพเจ้าได้รับแรงบันดาลใจในการสร้างผลงานชุดนี้ จากแนวความคิดในการสร้าง “กุ” หรือที่เรียกว่า ปราสาท “อโรคยาศาล” ของขอม โดยสร้างเพื่อเป็นเหมือนโรงพยาบาล ใช้รักษาผู้คนที่เจ็บป่วยด้วยสมุนไพรร และขณะเดียวกันได้มีรูปเทพต่าง ๆ ที่ผู้ชมได้มา เพื่อสวดภาวนา อธิษฐานขอพรต่าง ๆ “อโรคยาศาล” นี้ทำหน้าที่รักษาผู้คนโบราณ ทั้งส่วนที่เป็นร่างกายและจิตใจด้วยในเวลาเดียวกัน ซึ่งข้าพเจ้าปรารถนาที่จะให้ผลงานติดตั้งของข้าพเจ้าครั้งนี้มีสภาพคล้ายตั้ง “อโรคยาศาล” ที่ผู้ชมได้มาบำบัด ชะล้าง ระบายสภาวะของจิตใจของผู้คน ให้เข้าสู่สภาวะที่เป็นธรรมชาติ ที่สงบผ่อนคลายและมีสมาธิมากขึ้น มีบรรยากาศคล้ายโบสถ์ วิหาร หรือโรงพยาบาลแห่งสติ สมาธิ พื้นที่ว่าง ขอบเขต เสียง วัตถุ และกลิ่น ในสภาวะแวดล้อมของผลงานชุดนี้ คือ ปัจจัยสำคัญที่ข้าพเจ้าใช้กระตุ้นเร้าสภาวะสัมผัสของผู้ชมเพื่อเข้าสู่ “อโรคยาศาล” แห่งนี้”

ภาพที่ 19 ผลงานในชุด อโรคยาศาล (1)

Note: From Asia Society, 2003

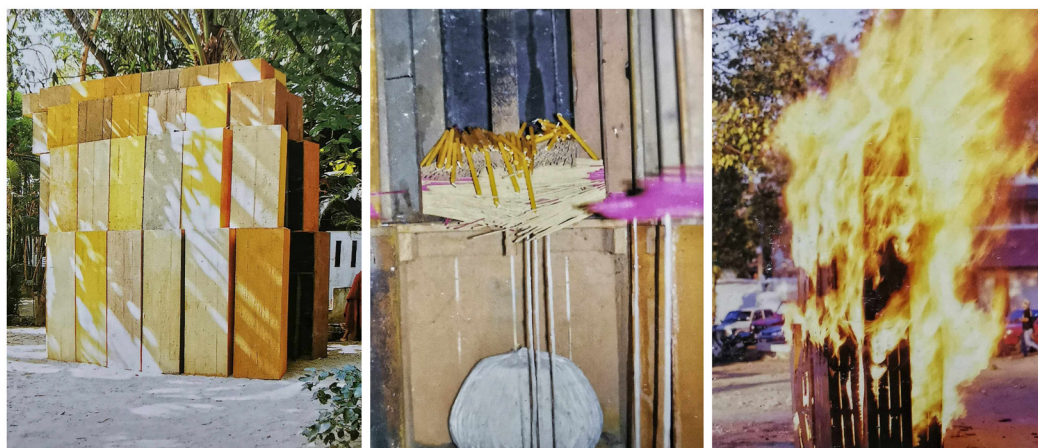
ภาพที่ 20 ผลงานในชุด อโรคยาศาล (2)
(ซ้าย) Temple of Mind: Sala for the Mind
(ขวา) Temple of Mind: Nature's Breath

Note: From Office of Contemporary Art and Culture Ministry of Culture, 2005

ดั่งนิยามที่ว่า “ศิลปะคือชีวิต” นอกเหนือจากความสนใจในบริบทสังคมและพุทธปรัชญาแล้ว ประสบการณ์ความสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักในครอบครัว (การล้มป่วยจนเสียชีวิตของภรรยา ในปี ค.ศ. 1994 และบิดาของภรรยา ในปีต่อมา) คือแรงผลักดันสำคัญที่ส่งผลต่อการสร้างสรรค์ของมณฑิเรก โดยอาศัยคติธรรมหลักปฏิบัติในพุทธศาสนาช่วยเยียวยาและปลอบประโลมความรู้สึก (Office of Contemporary Art and Culture Ministry of Culture, 2005, p. 11 - 12) ศิลปินใช้กลิ่นสมุนไพรผสานกับความเข้าใจในสัญลักษณ์รูปทรงที่สะท้อนผ่านผลงาน Body Temple (1995) ในภาพที่ 21 โดยนำกลองไม้ที่มีสัณฐานคล้ายโครงสร้างกระดูกมนุษย์มาประกอบขึ้นเป็นรูปทรงคล้ายรูปปั้น การแสดงครั้งสุดท้ายบรรจุเครื่องอัฐบริวารเครื่องสักการะไว้ภายใน ได้แก่ บาทหลวง พระจีวร สายสิญจน์ และรูปเทียน พร้อมนิมนต์พระสงฆ์มาสวดทำพิธีก่อนเผาจนมอดไหม้ แปรสภาพความทุกข์ให้สลายไปกับเปลวไฟ ผลงาน บ้านแห่งความหวัง (House of Hope, 1997) ที่รูปทรงของบ้านถูกประกอบจากการแขวนห้อยด้วยยาลูกกลอนที่ร้อยเป็นเส้นคล้ายลูกประคำ เมื่อมองจากระยะไกลจะเห็นโครงสร้างรูปทรงของบ้านมีลักษณะโปร่งและเบาบาง แม้วัสดุสื่อถึงการเยียวยารักษาแต่ขณะเดียวกันกลับสะท้อนความไม่มั่นคง ผุพังและการเสื่อมสลายจากตัววัสดุ (ต่อมาถูกเปลี่ยนเป็นลูกปัดไม้) นอกจากนี้ผงสมุนไพรหลากชนิด ยังถูกนำมาทาเคลือบและติดตั้งบนผนังในลักษณะงานจิตรกรรมจากสีธรรมชาติที่ส่งกลิ่นฟุ้งกระจายทั่วบริเวณพื้นที่จัดแสดง (Office of Contemporary Art and Culture Ministry of Culture, 2005, p. 102 - 146)

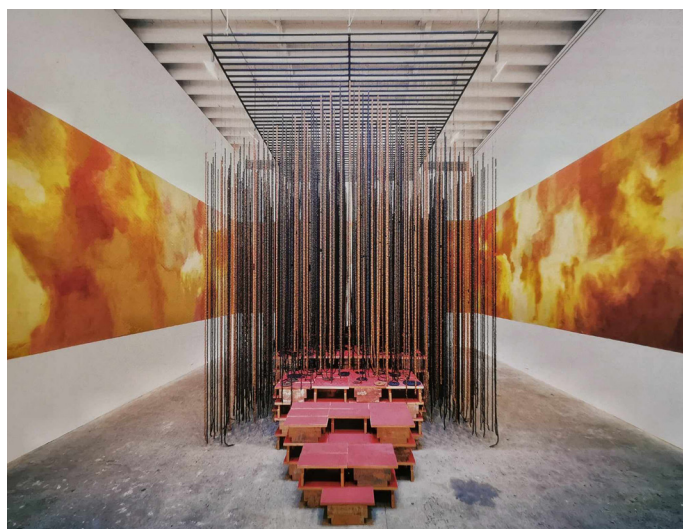
ในปี ค.ศ. 1996 - 2000 มณฑิเรกมีอาการป่วยด้วยโรคเนื้องอกในสมองและมะเร็งปอด จนร่างกายซีกหนึ่งเป็นอัมพาต แต่ยังคงไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคทางสังขาร งานศิลปะจากสมุนไพรกับการใช้กลิ่นยังคงถูกสร้างสรรค์อย่างต่อเนื่อง เช่น ผลงาน Breathing House (1996 - 1997) ดังภาพที่ 23 Zodiac House (1998) ดังภาพที่ 24

และ Melting Void: Molds for the Mind (1999) ดังภาพที่ 25 เป็นต้น จนวาระสุดท้าย มณฑิธรเสียชีวิตในวันที่ 17 สิงหาคม ค.ศ. 2000 ที่โรงพยาบาลศิริราช แก้วอัฐิถูกนำไปลอยอังคารในแม่น้ำเจ้าพระยาตามความเชื่อและศรัทธาเช่นเดียวกับเมื่อยังมีชีวิต (Office of Contemporary Art and Culture Ministry of Culture, 2005, p. 150)

ภาพที่ 21 ผลงานในชุด อโรคยาศาล (3)

Note: From Office of Contemporary Art and Culture Ministry of Culture, 2005

ภาพที่ 22 บ้านแห่งความหวัง (House of Hope)

Note: From Art & Today, 2008

ภาพที่ 23 Breathing House, 1996 – 1997

Note: From Hatenablog, 2023

ตัวอย่างสมุนไพรมะขามที่ใช้ในผลงาน ได้แก่ ชุมเห็ดเทศ ชุมเห็ดจีน สมอไทย พริกไทยป่า เหงือกปลาหมอ มะขาม
ป้อม ดีปลี ตะไคร้หอม และเจตมูลเพลิงแดง โดยเขียนระบุในภาพร่าง Breathing House (1966) ที่ใช้เกรยอง
บนกระดาษขนาด 57 x 77 ซม. งานสะสมของ Museum of Contemporary Art ในกรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น
(Office of Contemporary Art and Culture Ministry of Culture, 2005, p. 110 - 111)

ภาพที่ 24 Zodiac House, 1998

Note: From Liverpool Biennial, 1999

ภาพที่ 25 Melting Void: Molds for the Mind, 1999

Note: From Office of Contemporary Art and Culture Ministry of Culture, 2005

มณฑิเตอร์ บุญมา ยังคงอยู่ในความทรงจำกับความรู้สึกของใครหลายคน และการได้สัมผัสผ่าน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมพร รอดบุญ ถึงการทำงานกับการใช้กลิ่นสมุนไพรในช่วงเวลานั้นของศิลปินว่า มณฑิเตอร์ให้ความสนใจในเรื่อง “อโรคยาศาล” ซึ่งเป็นเหตุมาจากความเจ็บป่วยของสมาชิกในครอบครัว โดยการรักษาทางแพทย์สมัยใหม่ควบคู่กับการเยียวยาจิตใจผ่านความเชื่อทางศาสนา อโรคยาศาลสถานที่บำบัดรักษาโรคทางขอมในสมัยโบราณ เชื่อกันว่าหากเข้าไปยังสถานที่นี้แล้วอาการป่วยต่าง ๆ จะทุเลาลง เนื่องจากพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมที่เรียกว่า Confined Space เช่น สลุปเจตีย์หรือเทวาลัยมีส่วนช่วยในการทำจิตใจให้สงบ ขณะที่กลิ่นหอมในพื้นที่ปิดช่วยเรื่องการบำบัดรักษา การทำสมาธิในสภาวะนี้จึงส่งผลต่อทั้งร่างกายและใจ

ผลงานของศิลปินที่ใช้กลิ่นในเวลานั้น อาทิ บ้านดินสอพอง หรือ อโรคยาศาล เน้นการมีส่วนร่วมของผู้ชม (Interactive) กลิ่นและสีจากสมุนไพรกับการสุดตมถูกพัฒนาไปสู่ศิลปะจัดวาง (Installation) หรือ Installation Active เช่น Body Temple เมื่อจัดแสดงเสร็จจึงทำการเผา ผลงาน ศาลาแห่งจิต (Sala of Mind, 1995) หรือ เสียงแห่งดอกบัว (Lotus Sound, 1992) ที่มีการติดต่อเสียงพระสวด เสียงระฆัง รวมไปถึงการสร้างหรือจำลองพื้นที่ทำสมาธิควบคู่กับการเยียวยาทางใจ เช่น ผลงานบ้านแห่งความหวังที่นำแทนไม้มาจัดวางเป็นฐานสี่เหลี่ยม คล้ายเชิงตะกอน หรือการนำยาลูกกลอนมาร้อยห้อยในลักษณะลอยตัวเป็นรูปทรงของบ้าน การจำกัดพื้นที่เพื่อควบคุมกลิ่นและเสียง หรือการสร้างผลงานที่ไม่มีเสียงแต่กลับเหมือนมีเสียงในความรู้สึก เรียกว่า Spiritual Installation เช่น ผลงาน Room (1994) คือการสร้างงานในพื้นที่แปลกใหม่เป็นพื้นที่สาธารณะ งานมีลักษณะเป็นระแนงไม้ ให้ชาวต่างชาติได้เข้าไปทำสมาธิถึงจิตของตนเอง โดยใช้ผ้าดำพิมพ์เครื่องหมาย ? และ ! ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่มีเสียง กล่าวได้ว่า ความเชื่อทางใจมีความสัมพันธ์ต่อความคิดต่อความรู้สึกทางกาย คือประเด็นสำคัญในการสร้างงานศิลปะของมณฑิเตอร์ บุญมา โดยอาศัยกระบวนการคิด วัฒนธรรม ศาสนา หลอมรวมเรื่องราวทางความเชื่อที่หลากหลาย เกียวโยงทั้งพุทธ ผี ขอม ไทย จีน อีสาน ภูมิปัญญาชาวบ้าน และศาสตร์ความรู้โบราณกับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ (Rodboon, personal communication, December 1, 2023) จากคำบอกเล่าของครู/อาจารย์ ภณทาร์ักษ์ ผู้มีส่วนในการสนับสนุนศิลปินสู่การแสดงงานศิลปะในเวทีระดับนานาชาติ ด้วยการให้คำแนะนำ การประสานงานกับหอศิลป์และแกลเลอรีในต่างแดน

สรุป “กลืน” กับวัฒนธรรมเฉพาะในงานของ มณฑิธร บุญมา

1. วัสดุ/วัตถุ ที่ให้ “กลืน” ได้แก่

1.1 ยาหรือพืชสมุนไพรไทย เช่น ดีปลี ตะไคร้หอม มะขามป้อม สมอไทย พริกไทยป่า เหงือกปลาหมอ ฯลฯ ด้วยการนำสมุนไพรมาแปรรูป เพื่อให้เหมาะกับการสร้างสรรค์และติดตั้งผลงาน สามารถแบ่งการใช้งานได้ 3 ลักษณะ ดังนี้

- สมุนไพรชนิดผง บดให้เป็นผงแล้วนำไปผสมน้ำกับกาวเพื่อทาหรือระบาย
- สมุนไพรชนิดเม็ด ยาลูกกลอน นำมาร้อยห้อยให้เป็นเส้นคล้ายสายสร้อยประคำ
- ชิ้นส่วนสมุนไพรตากแห้ง ใช้ชิ้นส่วนพืชสมุนไพรที่ถูกตัดหรือสับนำไปตากแห้ง แล้วมาบรรจุในผลงาน

1.2 กลืนจากวัตถุทางศาสนา เช่น รูปและเทียน ผ่านการจุดไฟหรือการเผาตามรูปแบบการใช้สอย

2. “กลืน” กับความทรงจำแบบส่วนตัวและส่วนรวม มีรายละเอียดดังนี้

2.1 ความทรงจำแบบส่วนตัว กลืนกับสีจากสมุนไพรและวัตถุในศาสนาสร้างความรู้สึกผ่อนคลาย สร้างสมาธิกับความสงบให้แก่ศิลปิน ช่วยเรื่องการเยียวยารักษาร่างกายทั้งภายในและภายนอก

2.2 ความทรงจำแบบส่วนรวม ศิลปินใช้ “กลืนเป็นสื่อทางศิลปะ” ผ่านความสนใจในพุทธปรัชญา การทำสมาธิ การบำบัดรักษาเยียวยาภายในจิตใจ โดยอาศัยรูปแบบประเพณีพิธีกรรมและการหลอมรวมเรื่องราวทางวัฒนธรรมที่หลากหลายซึ่งมีความสัมพันธ์กันทางความเชื่อ รวมไปถึงการนำภูมิปัญญาชาวบ้าน ศาสตร์ความรู้โบราณ และหลักทางวิทยาศาสตร์ มาผนวกกับความคิดและวิธีการสร้างงานศิลปะที่มีกลืนในวัฒนธรรมเฉพาะอย่างไทย ซึ่งเป็นประสบการณ์การรับรู้แบบส่วนรวม

3. “กลืน” กับการสร้างพื้นที่ทางศิลปะ

ศิลปินให้ความสนใจต่อพื้นที่ภายนอกและภายใน โดยอาศัยกลืนเพื่อสร้างพื้นที่ จำกัด จำลอง ขยาย ปิดและเปิดพื้นที่ ด้วยการใช้รูปทรงซึ่งมีที่มาจากวัฒนธรรม ความเชื่อ เพื่อสร้างบรรยากาศที่เงียบสงบ จนกลายเป็นประเด็นหนึ่งของการสร้างสรรค์ การมีสติ การทำสมาธิ การสัมผัสกับสภาวะแวดล้อมผ่านการสุดตมเสมือนเป็นการนำกลืนและส่วนหนึ่งของพื้นที่เข้าสู่ร่างกาย ขณะที่กำลังตั้งสติทำสมาธิกำหนดลมหายใจเข้าและออก จึงเหมือนเป็นการเชื่อมโยงความคิดของศิลปินกับผลงานศิลปะไปสู่ผู้ชมผ่านการดมกลิ่น

การคัดสรรวัสดุของมณฑิธรนับเป็นต้นแบบสำคัญ นับเป็นต้นแบบสำคัญให้แก่ศิลปินและนักศึกษาศิลปะความสามารถในการถ่ายทอดความคิดช่วยให้ผู้ชมเข้าถึงการตีความงานศิลปะที่ดูเินตัวให้เข้าใจง่ายขึ้น ผ่านสื่อทางวัฒนธรรมพิธีกรรม ความเชื่อในศาสนา และสัจธรรมชีวิตซึ่งเป็นประสบการณ์ร่วม โดยใช้กลิ่นกระตุ้นความทรงจำและสภาวะตื่นรู้ ขณะเดียวกัน “กลืน” ยังแทนความไม่จีรังที่ศิลปินแฝงไว้ให้ผู้ชมได้ตระหนักถึงเรื่องดังกล่าวในภายหลัง

2. เออร์เนสโต เนโต (Ernesto Neto, 1964) ศิลปินชาวบราซิล

เออร์เนสโต เนโต ศิลปินชาวรีโอ เดอ จาเนโร มีชื่อเสียงจากการสร้างสรรค์ประติมากรรมนุ่มนวล (Soft Sculpture) และศิลปะจัดวางที่เน้นปฏิสัมพันธ์ (Interactive Installation) ผ่านวัสดุโปร่งใส เมล็ดพืช และสมุนไพร เพื่อเชื่อมโยงผัสสะทางกายเข้ากับความรู้สึกภายในและบริบทแวดล้อม เนโตบูรณาการศาสตร์อันหลากหลาย ทั้งประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ดนตรี ความเชื่อ ระบบนิเวศ และฟิสิกส์ควอนตัม โดยให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างโมเลกุลและจิตวิญญาณ ดังทัศนะที่ได้แสดงไว้ในกิจกรรม “Corpo e vida / Body is life” ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน ค.ศ. 2023 ว่า “การที่เราตั้งคำถามกับอะไรบางอย่างมา ก็จะไปปรับเปลี่ยนอะไรบางอย่างแล้ว ไม่มีความรู้ในสิ่งที่เราจะรู้แน่นอนได้ จิตวิญญาณมันไม่ได้อยู่กับวัตถุ แต่มันอยู่ระหว่างเรากับวัตถุ” สะท้อนถึงความรู้อันไม่สิ้นสุดและการปรับเปลี่ยนตามการตั้งคำถามของผู้ที่เข้าไปสัมผัส ซึ่งเป็นการเปลี่ยนพื้นที่ศิลปะให้กลายเป็นพื้นที่แห่งการเชื่อมโยงประสบการณ์ภายในเข้ากับวัสดุและสภาพแวดล้อม

การเข้าร่วมกิจกรรมทำให้ทราบว่างานของเนโต มีรากฐานจากความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณและภูมิปัญญาชนเผ่าโบราณที่ใช้สมุนไพรเยียวยาชีวิต ซึ่งเป็นศาสตร์ที่มีมาก่อนวิทยาศาสตร์และการล่าอาณานิคมของโปรตุเกสกับการเข้ามาของชาวยุโรป ที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ จากทรัพยากรธรรมชาติ เช่น น้ำตาล แรงงานทาส ทอง เพชร และเครื่องเทศ ส่งผลให้ความรู้เดิมเหล่านี้กลายเป็นเรื่องล้าหลังผ่านการยึดครองทรัพยากรและคริสต์ศาสนา การล้มล้างความเชื่อดั้งเดิมเพื่อแทนที่ด้วยความคิดแบบยุโรปจึงกลายเป็นแรงบันดาลใจสำคัญที่ศิลปินนำมาสะท้อนผ่านกระบวนการทางศิลปะเพื่อรื้อฟื้นคุณค่าของธรรมชาติและภูมิปัญญาดั้งเดิมอีกครั้ง

ภาพที่ 26 Paff, 1997

Note: From Artnet Worldwide Corporation, 2008

ภาพที่ 27 Piff, Paff, Puff...Puff, Poff, Puff, Piff... Piff, Paff, 1997
Note: From Bonakdar Gallery, 1997

เออร์เนสโต เนโต เริ่มต้นใช้กลืนเครื่องเทศจากวัฒนธรรมบราซิลเป็นสื่อำนาจจินตนาการก่อนการมองเห็น โดยแปลเปลี่ยนความเข้มข้นของกลืนเป็นภาพและน้ำหนักเสียงที่มีผลต่อรูปทรงประติมากรรม โดยเลือกใช้ผ้า โพลีเอไมด์ (Polyamide) ซึ่งมีความโปร่งเพื่อสะท้อนถึงอุดมการณ์ทางการเมืองที่ต้องการความโปร่งใส (ศิลปิน ให้เหตุผลว่าตนเองเกิดในยุคสมัยที่บราซิลเกิดรัฐประหารปี ค.ศ. 1964 - 1985 ช่วงเวลานั้นทำให้รู้สึกว่าการที่ทุกสิ่งทุกอย่างควรมีความโปร่งใส โดยพัฒนาผลงานจากการบรรจุลูกตะกั่วก่อนมาใช้เครื่องเทศ) ผลงาน Paff (1997) ผลงาน Piff, Paff, Puff...Puff, Poff, Puff, Piff... Piff, Paff (1997) และ ผลงาน Paff Puff and the Eternal Infinite (1998) มีที่มาจากการใช้เสียงของคำเลียนแบบเสียงในธรรมชาติ เรียกว่า โอนิมาโทเพีย (Onomatopoeic) เครื่องเทศในผลงานถูกศิลปินนำมาผสมจัดเรียงตามลำดับความเข้มข้นของกลืน เช่น การวางขมิ้นไว้ชั้นล่าง ยี่หร่าตรงกลาง และกานพลูด้านบน มีลักษณะคล้ายกับการปรุงกลืนหรือปรุงเครื่องหอม

ภาพที่ 28 Paff Puff and the Eternal Infinite, 1998

Note: From Flickr, 2015

ศิลปินสื่อสารผ่านศิลปะโดยใช้ “กลิน” เป็นข้อความทางผัสสะที่มองไม่เห็น แต่เมื่อโมเลกุลเครื่องเทศฟุ้งกระจาย และถูกสูดดมเข้าสู่ร่างกาย จึงเกิดการสัมผัสโดยตรงระหว่างร่างกายภายในกับผลงานภายนอกเสมือนการรับข้อมูลผ่านผัสสะอย่างลึกซึ้ง สำหรับเนโต การใช้เครื่องเทศไม่ใช่ว่าการเลือกตามเจตจำนงของศิลปินเพียงฝ่ายเดียว แต่เป็นความสัมพันธ์ที่เครื่องเทศเหล่านั้น “เลือก” ให้เขานำมาสร้างสรรค์เป็นงานศิลปะ (Neto, personal communication, November 26, 2023)

การนำวัสดุพื้นถิ่นและกลินในวัฒนธรรมบราซิลเข้ากับแนวคิดชีวรูป (Biomorphic) สะท้อนถึงเซลล์สิ่งมีชีวิตและโครงสร้างธรรมชาติ โดยใช้รูปทรงหยดน้ำ (Drop - shaped) บรรจุเครื่องเทศเพื่อสื่อถึงแรงโน้มถ่วงที่เป็นพลังจากธรรมชาติ เปรียบได้กับพลังของเทพเจ้าซึ่งเป็นพลังทางจิตวิญญาณ นำไปสู่การสร้างสรรค์ร่วมกับชนพื้นเมืองฮุนิคูอิน (Huni Kuin) ผ่านพิธีกรรมอายาวัสกา (Ayahuasca) ศาสตร์แห่งการเยียวยาจากป่าแอมะซอนที่เป็นแรงบันดาลใจให้การพัฒนาผลงาน เพื่อเชื่อมโยงมนุษย์เข้ากับวิถีธรรมชาติและสภาวะภายใน (Sathitwarathorn et al., 2019: p. 213 - 216)

ชาวฮุนิคูอิน มีความเชื่อว่า งามโบอาเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ ทักษะการใช้ชีวิตอยู่กับป่า การปรุงยาจากพืชสมุนไพร การสร้างสัญลักษณ์ลวดลายคิเน (Kene) รวมไปถึงบทสวดที่ใช้ในพิธีกรรมการบริโภคายาวัสกาจากตำนานงามโบอา ชาวคัมกับกรบชาวฮุนิคูอิน ได้บอกเล่าถึงพิธีกรรมอายาวัสกา หรือ นิกิแป (Nixi Pae) ว่าเป็นพิธีที่ประกอบขึ้นเพื่อรักษาผู้คนในชุมชนจากอาการป่วยทั้งทางกายและทางใจ โดยมีหมอผีผู้นำทางจิตวิญญาณที่รู้จักกันในนามชาแมน หรือ ปาเจ (Shaman / Pajé) เป็นผู้นำประกอบพิธี คำว่า “Ayahuasca” มีรากศัพท์มาจากภาษาเกชัว (Quechua) โดย Aya หมายถึง จิตหรือวิญญาณ และ Waska หมายถึง เถาไม้เลื้อย ดังนั้น Ayahuasca จึงมีความหมายว่า เถาวัลย์แห่งวิญญาณ (Liana of Spirits) ซึ่งเกิดจากการเอาเถา Banisteriopsis Caapi มาต้มผสมกับใบของ

ต้น Psychotria Viridis ที่ผลทางวิทยาศาสตร์พบว่าพืชทั้งสองชนิดมีฤทธิ์ทำให้เกิดประสาทหลอนเชิงบวก ก่อนนำมาดื่มไปพร้อมกับการสวด ฮุนิ เมกะ (Huni Meke) โดยก่อนเริ่มพิธีชาวฮุนิคูอินจะสูด Rapé ซึ่งเป็นยานัตถ์ชนิดหนึ่งจากกล้องสูบไม้ไผ่ Tepi ที่ต้องอาศัยผู้สูบสองคนพร้อมกัน สลับเป็นผู้รับกับผู้ให้ เป็นผู้สูบกับผู้เป่า การสูดยานัตถ์ด้วยวิธีดังกล่าวชาวฮุนิคูอินเชื่อว่าเป็นการสูดดมเพื่อปลดปล่อยอารมณ์ความรู้สึก ร่างกาย และจิตวิญญาณ ถือเป็นความยินยอมให้เกิดการเยียวยารักษาและเป็นการเชื่อมโยงกันผ่านลมหายใจอีกด้วย โดยเฉพาะผู้นำประกอบพิธีที่สูดดมยาชนิดนี้เพื่อเชื่อมต่อจิตกับโลกและจักรวาล (Sathitwarathorn et al., 2019, p. 207 - 209)

ภาพที่ 29 ลวดลายเรขาคณิตที่ปรากฏอยู่ในชีวิตประจำวันของชาวฮุนิคูอินหรือคิเน่ (Kene)

Note: From YouTube, 2016

ภาพที่ 30 การต้มเถา Banisteriopsis Caapi และใบ Psychotria Viridis เพื่อปรุงยาสมุนไพรรูที่ใช้ในการประกอบพิธีอายาวัสกา

Note: From ABC News, 2016

ภาพที่ 31 การสูบ Rapé ด้วยการสูดดมของชาวพื้นเมืองฮุนิคูอิน

Note: From Ayahuasca, 2018

กล่าวได้ว่า การดื่มยาไวสกาเป็นการเปิดประสบการณ์การรับรู้แบบพหุประสาทสัมผัส ผ่านสารกระตุ้นจากพืชในธรรมชาติ แปลกลิ่น แปลงเสียงเพลงหรือทำนองบทสวดให้เป็นภาพนิมิต จากการเพ่งมองลายคิเน่ การสูบยาชนิดต่างๆ การดื่มและดมกลิ่นของพืชสมุนไพรไปพร้อมกับเปล่งเสียงขับร้องตามจังหวะ นับว่าเป็นส่วนสำคัญของการสร้างบรรยากาศสร้างพลังให้แก่พิธีกรรม โดยมีความเชื่อในเรื่องจิตวิญญาณ ความผูกพันระหว่างลูกหลานกับบรรพบุรุษ เป็นสายสัมพันธ์ที่สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนตามวิถีดั้งเดิมของป่าแอมะซอน

ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2013 เออร์เนสต์ เนโต กับตัวแทนชนพื้นเมืองฮุนิคูอินได้เริ่มบูรณาการวิถีแบบฮุนิคูอิน ทั้งภูมิปัญญาสมุนไพร ลวดลายคิเน่ และบทสวดยาไวสกา มาสร้างสรรค์เป็นศิลปะจัดวางและศิลปะแสดงสดที่มุ่งเน้น “พื้นที่แห่งการเยียวยา” ผลงานชุดสำคัญประกอบด้วย Aru Kuxipa/Sacred Secret (2015) ณ กรุงเวียนนา ที่จำลองพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในป่าผ่านผลงาน NixiForestKupiXawa ซึ่งคูปิซาวา (Cupizawa) คือป่าซึ่งเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ของชาวฮุนิคูอิน ผลงาน Rui Ni/Voices of the Forest (2016) ณ เดนมาร์ก และ ผลงาน Um Sagrado Lugar/A Sacred Place (2017) ในเทศกาล Venice Biennale ครั้งที่ 57 เป็นต้น

ภาพที่ 32 NixiForestKupiXawa, 2015

Note: From Retail Design Blog, 2015

ภาพที่ 33 ชาวพื้นเมืองฮินดูอินและผู้ชมงานที่เดินทางมาร่วมนิทรรศการศิลปะ Aru Kuxipa
Note: From Spiriteritory, 2020

ภาพที่ 34 Rui Ni / Voices of the Forest, 2016
Note: From Tanya Bonakdar Gallery, 2022

ภาพที่ 35 (ซ้าย) Um Sagrado Lugar
(ขวา) A Sacred Place
Note: From Viva Arte Viva, 2019

จากงานศิลปะและนิทรรศการที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าศิลปินทำการปรับเปลี่ยนบรรยากาศและพื้นที่ โดยส่งเสริมให้ผู้ชมได้ใช้ประสบการณ์ผ่านพหุสัมผัสเพื่อรับชมผลงานศิลปะ ตั้งแต่การมองเห็น สัมผัส ฟัง ไปจนถึงรับกลิ่น เสมือนเป็นการสุดตมเอาส่วนหนึ่งของงานศิลปะเข้าไปในร่างกาย ทำให้ผู้ชมกับผลงานได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน ซึ่งผลงานเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางทางจิตวิญญาณจากผืนป่าแอมะซอนสู่พื้นที่ศิลปะร่วมสมัยในระดับสากล

สรุป “กลืน” กับวัฒนธรรมเฉพาะในงานของ เออร์เนสโต เนโต

ศิลปินนำกลืนของเครื่องเทศและสมุนไพรในวัฒนธรรมชาวบราซิลกับชนพื้นเมืองฮินคูอินมาสร้างความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ต่อสิ่งต่าง ๆ โดยใช้รูปทรงที่ให้จินตนาการถึงเนื้อเยื่อหรือโครงสร้างจากเซลล์สิ่งมีชีวิต ที่פקพิงซึ่งอิงจากรูปทรงนามธรรมในธรรมชาติ ร่างกายอวัยวะกับจิตวิญญาณ ด้วยการอาศัยภูมิหลังทางประวัติศาสตร์หลักการทางวิทยาศาสตร์ โมเลกุลของกลืน แรงโน้มถ่วงซึ่งเป็นพลังแห่งธรรมชาติเพื่อเตือนให้มนุษย์ระลึกถึงการดำรงอยู่ด้วยการสัมผัสถึงน้ำหนักจากร่างกาย ผ่านการสร้างภูมิทัศน์การถักทอโครงข่ายของเส้นใย ให้เกิดเป็นพื้นที่ เป็นบรรยากาศที่สร้างบริบทแวดล้อมสถานแห่งการเยียวยา การทำสมาธิ กับการมีปฏิสัมพันธ์โต้ตอบกันระหว่างมนุษย์และงานศิลปะ

1. วัสดุ / วัตถุ ที่ให้ “กลืน” ได้แก่ เครื่องเทศในวัฒนธรรมการบริโภคของชาวอเมริกาใต้ เช่น ขมิ้น อบเชย กานพลู พริกไทยดำ ผงกะหรี่ ยี่หร่า ขิง ชาด ปาปริก้า ลาเวนเดอร์ และคาโมมายล์ เป็นต้น ตลอดจนพืชสมุนไพรในวัฒนธรรมเฉพาะของชาวฮินคูอิน ศิลปินนำผงเครื่องเทศหรือสมุนไพรอบแห้งมาบรรจุในผลงาน ตรงบริเวณที่เป็นเชือกถักรวมไปถึงผ้าโปร่งบางซึ่งมีรูปทรงคล้ายกับหยดน้ำ เป็นถุงสำหรับใส่วัสดุให้กลืนเพื่อการกระจายกลืน

2. “กลืน” กับความทรงจำแบบส่วนตัวและส่วนรวม

- ความทรงจำแบบส่วนตัว ในทัศนะของศิลปิน กลืนเป็นความรู้สึกโดยธรรมชาติที่สามารถสัมผัสได้ เป็นตัวกระตุ้นความทรงจำและจินตนาการ กลืนเครื่องเทศที่มาจากวิถีชีวิตความเป็นอยู่บอกเล่าถึงวัฒนธรรม ซึ่งสามารถชักนำเราไปสู่การเข้าถึงภวังค์ การรับรู้ถึงอารมณ์ความรู้สึก ความทรงจำในอดีต และความฟุ้งฝัน นอกจากนี้ ยังมีคุณสมบัติมีพลังในการดึงดูดให้เข้าไปใกล้และมีพลังในการขับไล่ได้ด้วยเช่นกัน (Langhammer, 2018)

- ความทรงจำแบบส่วนรวม ศิลปินใช้กลืนเพื่อบอกเล่าภูมิหลังประวัติศาสตร์ การล่าอาณานิคมที่สร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนโดยเฉพาะชนเผ่าพื้นเมือง ค่านิยมในชุมชนกับสังคมเมืองที่มีต่อวัฒนธรรมการบริโภคเครื่องเทศสมุนไพร รวมไปถึงการใช้ประโยชน์จากการดื่มและดมกลิ่นพืชสมุนไพรในวิถีชีวิตของชาวฮินคูอิน ดังนั้นกลืนจึงทำหน้าที่เป็นเสมือนตัวเชื่อมลมหายใจ เชื่อมความคิด การรับรู้ถึงมุมมองความต่างทางวัฒนธรรมความเชื่อ การสุดตมกลืน สุดลมหายใจคือการที่ทุกคนใช้อากาศและใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน

3. “กลืน” กับการสร้างพื้นที่ทางศิลปะ

สำหรับศิลปิน พื้นที่และร่างกายมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง เมื่อร่างกายเคลื่อนไหวและปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม จะเกิดแรงกระเพื่อมที่ตอบโต้กับพื้นที่โดยตรง ความคิดนี้ถูกถ่ายทอดผ่านรูปทรงชีวรูปจากธรรมชาติ เพื่อสร้างบรรยากาศแห่งความสงบและการทำสมาธิ ท่ามกลางวิถีชีวิตที่เร่งรีบ ผลงานของเนโตเปิดโอกาสให้ผู้ชมกลับมาสัมผัสตัวตนผ่านลมหายใจและการสูดดมกลิ่นเครื่องเทศสมุนไพรเพื่อการเยียวยา ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับผลงานที่มีกลิ่นเป็นองค์ประกอบพื้นฐานนี้ จึงเป็นการสร้างประสบการณ์ร่วมและเปิดมิติใหม่ในการทำωμαเข้าใจงานศิลปะผ่านผัสสะอย่างเป็นรูปธรรม

งานของเนโตมุ่งเน้นการปฏิสัมพันธ์เพื่อให้ผู้ชมก้าวข้ามขอบเขตการชมศิลปะแบบเดิมสู่การเป็นส่วนหนึ่งของผลงานผ่านศิลปะจัดวางเชิงกิจกรรม จากการวิจัยผ่านการสัมภาษณ์และวิเคราะห์ผลงานในเทศกาล ไทยแลนด์ เบียนนาเล่ เชียงราย ณ อุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวงในภาพที่ 36 พบว่าศิลปินสร้างความเชื่อมโยงระหว่างผู้คนและผลงานผ่านผัสสะแวดล้อม โดยให้ความสำคัญกับประสบการณ์ร่วมมากกว่าบริบททางวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว เนื่องจากเนโตเชื่อว่าศิลปะคือภาษาสากลที่เปิดกว้างซึ่งสามารถตีความได้ในหลายมิติ

ภาพที่ 36 Ernesto Neto, Chantdance, 2023

Note: From © Thanistha Nunthapojn 13/12/2023

ตารางที่ 1 สรุปการวิเคราะห์เปรียบเทียบ “กลิ่น” กับวัฒนธรรมเฉพาะที่พบในผลงานของ 2 ศิลปิน

ประเด็นเปรียบเทียบ	มณฑิร บัญมา (ศิลปินชาวไทย)	เออร์เนสโต เนโต (ศิลปินชาวบราซิล)
1) วัสดุ/วัตถุที่ให้กลิ่น	- ยาหรือพืชสมุนไพรไทย ที่ถูกแปรรูปให้เหมาะกับการใช้งาน ได้แก่ ชนิดผง ชนิดเม็ด และชิ้นส่วนตากแห้ง เช่น สมอไทย ตะไคร้หอม เหงือกปลาหมอ ดีปลี พริกไทย ป่า และมะขามป้อม ฯลฯ - วัตถุทางศาสนา เช่น ธูปหรือเทียน ฯลฯ	- เครื่องเทศ/เครื่องปรุง กับสมุนไพรของชาวอเมริกาใต้ เช่น ผงกะหรี่ อบเชย ขิง ปาปริก้า ยี่หระ ชาด กานพลู คาโมมายล์ ลาเวนเดอร์ ขมิ้น และพริกไทยดำ เป็นต้น - พืชสมุนไพรเฉพาะของชาวฮินดูอิน
2) กลิ่นกับความทรงจำ	- ความทรงจำแบบส่วนตัว กลิ่นและสีของสมุนไพรกับวัตถุในศาสนา สร้างสมาธิและความผ่อนคลาย ให้ความสงบแก่ศิลปิน ช่วยในเรื่องการรักษาเยียวยาร่างกายทั้งภายในและภายนอก - ความทรงจำแบบส่วนรวม กลิ่นจากความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม ในพุทธศาสนา เป็นประสบการณ์การรับรู้ร่วมกันระหว่างศิลปินและผู้ชม	- ความทรงจำแบบส่วนตัว กลิ่นคือ โมเลกุลเป็นตัวกระตุ้นความทรงจำกระตุ้นจินตนาการ กลิ่นเครื่องเทศสมุนไพรคือตัวแทนของวิถีชีวิตและวัฒนธรรม - ความทรงจำแบบส่วนรวม กลิ่นเครื่องเทศคือภูมิหลังประวัติศาสตร์การล่าอาณานิคม กลิ่นอธิบายถึงสภาพสังคมความเป็นอยู่ระหว่างคนเมืองกับชนพื้นเมืองผ่านการบริโภค การใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร
3) กลิ่นกับการสร้างพื้นที่ทางศิลปะ	ศิลปินใช้กลิ่นเพื่อสร้างพื้นที่ จำกัด จำลองขยาย ปิดและเปิดพื้นที่ เพื่อสร้างบรรยากาศที่ให้ความรู้สึกเงียบสงบ สู่การทำสมาธิ และสัมผัสกับสภาวะแวดล้อมผ่านการหายใจ การสูดกลิ่นที่นำส่วนหนึ่งของพื้นที่ภายใน นอกเข้าสู่ร่างกายภายใน	ศิลปินใช้กลิ่นเป็นสื่อเชื่อมโยงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่มีระหว่างร่างกาย งานศิลปะและพื้นที่ทางศิลปะ ผ่านการสร้างสรรคที่สร้างพื้นที่แห่งการเยียวยา ซึ่งซ้อนทับอยู่กับพื้นที่แห่งความเป็นจริง โดยอาศัยการสูดดม การหายใจเป็นนัยยะวิธีเพื่อเข้าถึงการชมงานศิลปะ

Note: From © Thanistha Nunthapojn 25/12/2023

นอกเหนือจากมณเฑียร บุญมา และ เออร์เนสต์ เนโต แล้ว ยังพบว่า โรแบร์โต ควอกิ (Roberto Cuoghi, 1973) ศิลปินชาวอิตาลีที่ใช้ “กลิ่น” และการให้ “ความรู้สึกถึงกลิ่น” มาเป็นสื่อในงานศิลปะ โดยให้ความสนใจกับกลิ่นที่ไม่พึงประสงค์ กลิ่นที่เกิดจากการย่อยสลายเติบโตของแบคทีเรียกับเชื้อรา ซึ่งมีประเด็นการทำงานเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ตำนาน การเปลี่ยนแปลงของเวลา ความทรงจำ อัตลักษณ์ กายภาพ วัฒนธรรม และความเสื่อมสลาย รวมไปถึงความตายกับการเกิดใหม่ แนวคิดจากการปฏิบัติงานของศิลปิน มีรูปแบบคล้ายกับการทดลองวิจัย มีลำดับความคิดที่ซับซ้อนเชิงสัญลักษณ์ ผ่านการปฏิบัติงานด้วยการแสดงสดและวิธีการที่หลากหลาย เช่น วาดเส้น จิตรกรรม ประติมากรรม แอนิเมชัน เสียง และเซรามิค ฯลฯ สำหรับควอกิการทำงานศิลปะไม่มีเทคนิคหรือกระบวนการที่ตายตัว

ผลงานของโรแบร์โต ควอกิ ถ่ายทอดกลิ่นเหม็นจากความเน่าเปื่อยกับการย่อยสลาย ได้แก่ ผลงาน Ether en Flocons (2016 - 2018) ประกอบด้วยนกจำนวน 10 ตัวที่หล่อจากปูนและเจลาตินจากหมู ซึ่งนกแต่ละตัวออกแบบด้วยแม่พิมพ์เดียวกัน โดยมีต้นแบบจากนก Red Breasted ที่ตายแล้ว จากนั้นศิลปินจึงปล่อยให้ผลงานค่อย ๆ เปลี่ยนสภาพไปตามธรรมชาติช่วงระยะหนึ่ง ก่อนจะหยุดกระบวนการนี้ด้วยเทคนิคการทำแห้งแบบแช่เยือกแข็ง (Lyophilization) เพื่อเปลี่ยนนุ่นเจลาตินให้กลายเป็นงานประติมากรรม แล้วเก็บรักษาไว้ในเครื่องสุญญากาศ จนกว่าจะถึงเวลาจัดแสดง (Hauser & Wirth, 2019) ซึ่งเทคนิควิธีการดังกล่าวถูกนำไปปรับใช้กับผลงาน Putiferio (2016) ใน Project Space ของมูลนิธิ DESTE ณ โรงฆ่าสัตว์เก่าบนเกาะไฮดรา ประเทศกรีซ โดยคำว่า Putiferio ในภาษาอิตาลี แปลว่า ความโกลาหลวุ่นวาย ในภาษาละติน แปลว่า กลิ่นเหม็นหรือเน่าเปื่อย ศิลปินใช้ตำนานปูยักษ์คาร์ซินัส (Carcinus) กับไฮดรามาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างงานผ่านรูปทรงกับชิ้นส่วนของปูเซรามิคจำนวน 100 ตัว ที่ใช้เทคนิคการเผาแบบโบราณกับวัสดุในท้องถิ่น เช่น มูลลา ทองแดง ผลไม้เน่า กาแฟ ขี้เลื่อย และเกลือชนิดต่าง ๆ ในเตาเผาที่ศิลปินทำขึ้นใหม่โดยเฉพาะ ร่วมกับการทำสีด้วยวิธีพิเศษจากยีสต์หมัก โปรตีนนม น้ำตาล แป้ง และอาหารนก แล้วปล่อยให้ผลงานเกิดกลิ่นเหม็นจากการเน่าเสียตลอดสามวันก่อนเริ่มการแสดงสดในช่วงปรากฏการณ์ Strawberry Moon (DESTE Foundation for Contemporary Art, 2016 ; Galerie Chantal Crousel, 2019) เช่นเดียวกับ ผลงาน Imitazione di Cristo (Imitation of Christ, 2017) ใน Venice Biennale 2017 ศาลาอิตาลีถูกเปลี่ยนเป็นโรงงานหล่อรูปเคารพจากปูนกับเจลาตินสำหรับกระบวนการที่ปล่อยให้ราและแบคทีเรียเติบโตก่อนการแช่เยือกแข็ง ส่งผลให้รูปทรงบิดเบี้ยวหักงอคล้ายซากศพ พร้อมทั้งสร้างประสบการณ์ทางผัสสะผ่านกลิ่นเหม็นคลุ้งของการย่อยสลายที่ทำปฏิริยากับความชื้นในอากาศ

ภาพที่ 37 Roberto Cuoghi, Ether en Flocons, 2016 - 2018
Note: From Hauserwirth, 2019

ภาพที่ 38 รายละเอียดผลงานของ Roberto Cuoghi, Ether en Flocons, 2017
Note: From Ilmondomagico, 2017

ภาพที่ 39 Roberto Cuoghi, Putiferio, 2016
Note: From Crousel, n.d.

ภาพที่ 40 Imitazione di Cristo
Note: From © Chaiyosh Isavorapant 15/08/2017

ภาพที่ 41 Imitazione di Cristo

Note: From © Chaiyosh Isavorapant 15/08/2017

งานของ โรแบร์โต ควอกิ ที่ใช้ “กลิ่นเหม็น” ช่วยขยายภาพศิลปะจัดวางเชิงพื้นที่ให้ชัดเจนและแตกต่างจาก กลิ่นหอมในงานของ มณเฑียร บุญมา และ เออร์เนสโต เนโต อย่างไรก็ตาม งานของควอกิพิสูจน์ให้เห็นว่าไม่ว่า ผัสสะทางกลิ่นจะ “หอม” หรือ “เหม็น” ต่างก็เป็นสื่อกลางที่ผสมผสานเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ากับวัฒนธรรมและความ เชื่อดั้งเดิมได้อย่างลึกซึ้ง

วิเคราะห์งานสร้างสรรค์ กลิ่นกับวัฒนธรรมและการสร้างพื้นที่ในงานศิลปะจัดวางของศิลปิน

การศึกษาศักยภาพของกลิ่นในฐานะสื่อทางวัฒนธรรมและการสร้างพื้นที่ผ่านงานศิลปะจัดวางของ มณเฑียร บุญมา และ เออร์เนสโต เนโต สะท้อนให้เห็นว่าการใช้เครื่องเทศสมุนไพรที่มีความหมายเฉพาะในวัฒนธรรมตะวันออก และตะวันตก สามารถอธิบายสรุปได้ ดังนี้

มณเฑียร บุญมา (ศิลปินชาวไทย เกิดในปี ค.ศ. 1953 - 2000)

เนื้อหา: สะท้อนสภาพสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม และวิกฤตเศรษฐกิจ ผสานความสนใจในพุทธปรัชญา การทำสมาธิ และการเยียวยาร่างกายจิตใจจากประสบการณ์สูญเสียบุคคลในครอบครัว โดยอาศัยรูปแบบประเพณีพิธีกรรม ที่หลอมรวมความเชื่อทางวัฒนธรรมอันหลากหลาย ตลอดจนภูมิปัญญาชาวบ้านและศาสตร์โบราณมาประยุกต์ ร่วมกับหลักการทางวิทยาศาสตร์

วัสดุที่ใช้กลิ่น: สมุนไพรชนิดผงและชนิดเม็ด รวมถึงชิ้นส่วนพืชสมุนไพรที่มีกลิ่นที่หอม

ความหมายของกลิ่น: วัฒนธรรมไทย ศาสนา ความศักดิ์สิทธิ์ การบำบัดรักษาเยียวยา ความไม่จีรัง และเสื่อมสลาย

ลักษณะผลงาน: Drawing 2D, Sculpture, Installation, Installation Active และ Interactive Art

รูปแบบ/สี: สีจากวัสดุ เช่น สมุนไพร ชาติ ดิน และสีของวัตถุจริงที่นำมาติดตั้งในผลงาน

เออร์เนสโต เนโต (ศิลปินชาวบราซิล เกิดในปี ค.ศ. 1964)

เนื้อหา: สร้างความเชื่อมโยงผ่านรูปทรงที่สะท้อนจินตภาพทางธรรมชาติและโครงสร้างทางชีวภาพ เช่น ร่างกาย อวัยวะ ดักแด่ ต้นไม้ ฯลฯ เพื่อสร้างพื้นที่พักพิงเชิงชีวรูป โดยใช้เครื่องเทศและสมุนไพรผสานหลักวิทยาศาสตร์ เรื่องโมเลกุลกลิ่นและแรงโน้มถ่วง ศิลปินสร้างภูมิทัศน์ด้วยการถักทอจนเกิดเป็นบรรยากาศพื้นที่ที่เอื้อต่อการเยียวยาและการทำสมาธิ พร้อมกระตุ้นให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับงานศิลปะผ่านพหุสัมผัส

วัสดุที่ใช้กลิ่น: เครื่องเทศในวัฒนธรรมของอเมริกาใต้ที่มีกลิ่นหอม เช่น ลาเวนเดอร์ พริกไทยดำ กานพลู ขมิ้น อบเชย ผงกะหรี่ ยี่ห่วย่า ขิง ชาติ ปาปริก้า และคาโมมายล์ และพืชสมุนไพรในวัฒนธรรมเฉพาะของชาวฮินดูอิน

ความหมายของกลิ่น: โมเลกุลขนาดเล็กที่มองไม่เห็น สื่อหรือข้อความ การเยียวยารักษา อากาศหรือกลิ่นคือการเชื่อมต่อสัมพันธ์กันของผู้คนผ่านทางลมหายใจ กลิ่นคือวัฒนธรรม

ลักษณะผลงาน: Sculpture, Installation large - scale, Installation Active, Interactive Art และ Performance

รูปแบบ/สี: สีจากวัสดุในธรรมชาติของเครื่องเทศ สมุนไพร สีส้นจากเชือกถักหลากสีและผ้าโปรง Polyamide เช่น ขาว ดำ แดง เหลือง และน้ำตาล เป็นต้น

สรุป

จากการศึกษาพบว่า ศิลปินทั้งสองคนบูรณาการ “กลิ่น” เข้ากับวัสดุที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และความเชื่อ เพื่อแปรสภาพงานศิลปะร่วมสมัยให้กลายเป็นพื้นที่แห่งประสบการณ์ผ่านผัสสะ โดยสามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ ดังนี้

1) กลิ่นจากความทรงจำแบบปัจเจกบุคคล ศิลปินแปรเปลี่ยนประสบการณ์ตรงจากชีวิตประจำวันให้เป็นประเด็นทางศิลปะ โดยใช้กลิ่นเป็นเชื่อมโยงความรู้สึกและจินตภาพส่วนตัว เช่น มณฑิยา บุญมา ใช้กลิ่นสมุนไพรและวัตถุทางศาสนาเพื่อสร้างสภาวะแห่งสมาธิและการเยียวยา ขณะที่เออร์เนสโต เนโต สัมผัสถึงคุณลักษณะของกลิ่นจากเครื่องเทศในวัฒนธรรมบราซิลมาเชื่อมโยงกับความถี่หรือโทนเสียง

2) กลิ่นเฉพาะจากวัฒนธรรม กลิ่นทำหน้าที่เป็นสัญญาณทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงมนุษย์เข้าเป็นกลุ่มก้อนผ่านประสบการณ์ร่วมทางตรงและทางอ้อม ผู้ชมที่มีพื้นฐานทางสังคม วัฒนธรรม หรือความเชื่อที่สอดคล้องกับศิลปินจะสามารถเข้าถึงนัยสำคัญและอารมณ์ความรู้สึกในผลงานได้ดีซึ่งกว่า ดังกรณีของผู้เขียนที่สามารถตีความและซึมซับสาระในผลงานของมณฑิร บุษมา ได้แจ่มชัดผ่านบริบทของพุทธศาสนาและสังคมไทย ได้มากกว่าผลงานของเฮอร์เนสโต เนโต

3) ความเป็นสากลของกลิ่น ทำหน้าที่เชื่อมโยงผู้ชมผ่าน “ลมหายใจ” ก่อให้เกิดการรับรู้ร่วมกันต่อบรรยากาศและสถานการณ์ที่ศิลปินจำลองขึ้น ประสบการณ์นี้เชื่อมโยงความทรงจำส่วนบุคคลและรากฐานวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน โดยมีกลิ่นเป็นตัวกระตุ้นจินตนาการและอารมณ์ความรู้สึก กลิ่นจึงมีความหมายซ้อนทับทั้งเชิงรูปธรรมของวัสดุและนามธรรมของการอุปมาอุปไมยที่ก้าวข้ามขีดจำกัดด้านภาษา ด้วยเหตุนี้ ศิลปินจึงหยิบยกกลิ่นมาเป็นสื่อกลางที่สร้างสุนทรีภาพและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับงานศิลปะ

ท้ายที่สุดเมื่อ “กลิ่น” เปลี่ยนจากประสาทสัมผัสพื้นฐานสู่การเป็นสื่อทางศิลปะ สะท้อนให้เห็นว่าศิลปินไม่ได้คิดค้นหรือสร้างการรับรู้ขึ้นใหม่ แต่เป็นการทำความเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ผ่านผัสสะทางกายภาพ ซึ่งแต่เดิมเป็นกลไกการเอาตัวรอดของสิ่งมีชีวิต อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การสุดดมที่เป็นเพียงสัญชาตญาณการเอาตัวรอดได้ถูกยกระดับมาเป็นเครื่องมือ เป็นสื่อทางศิลปะที่ใช้สร้างการรับรู้สุนทรียะในปัจจุบัน

References

- Agostinelli, M. (2019, January 4). *OLIVESTONE - Joseph Beuys* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=rHDSOnXpq6A>.
- Ames, Y. A. (2009). Games: The Art of Making, Bending, and Breaking Rules. *Fylkingen's Net Journal*. <https://www.hz-journal.org/n13/ames.html>.
- Artnet Worldwide Corporation. (2018, April 7). *Paff, 1997* [Photo]. <https://www.artnet.com/artists/ernesto-neto/paff-turmeric-nh6zrrdeGFrV6tsHwDJ4ag2>.
- Arsenovic, J. (2018, April 3). *Edward Kienholz – The Beanery: A story about time*. Love, Hate, and What I Ate. <https://www.lovehateandwhati ate.com/edward-kienholz-the-beanery>.
- Aru Kuxipa | Sacred Secret Exhibition. (2015, July 28). *NixiForestKupiXawa, 2015* [Photo]. Retail Design Blog. <https://retaildesignblog.net/2015/07/28/aru-kuxipa-sacred-secret-exhibition-by-ernesto-neto-the-huni-kuin-tribe-at-tba21-vienna-austria>.
- Asia Society. (2003). *Montien Boonma, Arokhayasala* [Photo]. Asia Society. <https://sites.asia-society.org/arts/boonma/nature/b0.html>.
- Ayahuasca. (2018, November 29). *What is Rapé* [Photo]. <https://www.ayahuasca.com/amazon/indigenous-worlds/what-is-rape>.
- Bagtazo, C., (2019, August 20). *Female Study: Judy Chicago's Menstruation Bathroom* [Photo]. Bagtazo. <https://www.bagtazocollection.com/blog/menstruationbathroom>.
- Beckstein, A. (2016). *Kene Huni Kuin* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=MCT-GtVsO2tQ>.
- Bequest, D.M. M. (1991). *Abraham Mignon, Still life with rotting fruit and nuts on a stone ledge, 1670* [Paint]. Feast & Fast: The Art of Food in Europe, 1500 – 1800 The Fitzwilliam Museum, Cambridge. <https://feast-and-fast.fitzmuseum.cam.ac.uk/labels/fruit-rotting-ledge>.
- Boonma, M. (1998). *Zodiac House* [Photo]. Liverpool Biennial. <https://www.biennial.com/artists/mon-tien-boonma>.

- Bower, B. (2022, May 4). *Ancient ‘smellscapes’ are wafting out of artifacts and old texts*. Science News. <https://www.sciencenews.org/article/ancient-smell-odor-artifacts-texts-egypt-archaeology#:~:text=Roman%20cities%20generally%20smelled%20of,Smell%20and%20he%20Ancient%20Senses>.
- Décamps, C. (2022, July 28). *The Making of Lily Perfume* [Photo]. Raido Prague International. <https://english.radio.cz/science-project-reviving-ancient-perfumes-8757218>.
- Delaney, J., Lupton J. M., & Toth, E. (1998). *The Curse: A Cultural History of Menstruation*. Illinois: University of Illinois Press.
- Deste Foundation for Contemporary Art. (2016, May 16). *ROBERTO CUOGHI: PUTIFERIO*. <https://deste.gr/hydra/putiferio>.
- Elshout, W., V., D. (2016, August 19). *Edward Kienholz and the Beanery*. FTN-blog. <https://ftn-blog.com/2016/08/19/edward-kienholz-and-the-beanery>.
- Esaak, S. (2019, October 17). *Vanitas Painting, Why Artists Paint Skulls in a Still Life*. ThoughtCo. <https://www.thoughtco.com/vanitas-painting-definition-183179#:~:text=In%20some%20paintings%2C%20the%20idea,very%20tidy%2C%20still%20life%20art>.
- Filipovic, E (2018). *The Artist as Curator: An Anthology*. Köln: Walther König.
- Fine Arts Department. (1975). *Prachum Nirāt Sunthōn Phū [Nirat Sunthorn Phu]*. Bangkok: Prachan Press.
- Galerie Chantal Crousel. (2019) *Roberto Cuoghi*. https://www.crousel.com/media/uploads/artists/Gabriel-Orozco/press/RC_SelectedPress_2019_web_1.pdf.
- _____. (n.d.). *Roberto Cuoghi, Putiferio, 2016* [Photo]. <https://www.crousel.com/en/exhibition/roberto-cuoghi-putiferio-deste-foundation-slaughterhouse-hydra-hydra-2016>.
- Grootenboer, H. (2005). *The Rhetoric of Perspective: Realism and Illusionism in Seventeenth-Century Dutch Still - Life Painting*. London: The University of Chicago Press.

- _____. (2005). *Jacob de Gheyn II, Vanitas Still Life, 1603 [Paint]. The Rhetoric of Perspective: Realism and Illusionism in Seventeenth -Century Dutch Still - Life Painting*. London: The University of Chicago Press.
- Haupt & Binder. (2019, March 8). *Um Sagrado Lugar* [Photo]. Viva Arte Viva. <https://universes.art/en/venice-biennale/2017/viva-arte-viva/photos-arsenale-2/ernesto-neto-huni-kuin>.
- Hauser & Wirth. (2019, February 20). *Hauser & Wirth Announces Worldwide Representation of Italian Artist Roberto Cuoghi*. Hauserwirth. <https://www.hauserwirth.com/news/23767-hauser-wirth-announces-worldwide-representation-italian-artist-roberto-cuoghi>.
- Heartney, E. (2008). *Bān hā̀ng khwām hā̀wə̀ng [House of Hope]* [Photo]. Art & Today. New York: Phaidon Press Inc.
- Hendricks, J. (1988). *Spice Chess* [Photo]. Fluxus codex. New York: Harry N. Abrams, Inc.
- _____. (1988). *Smell Chess, Liquids* [Photo]. Fluxus codex. New York: Harry N. Abrams, Inc.
- Herbert, F., J. (1998). *David Bailly, Vanitas* [Paint]. Johnson Museum of Art. <https://museum.cornell.edu/collections/search-result/artwork/?artwork-id=33685&ctx=YTo1OntzOjk6Im-RhdGVTdGFydCI7czo3OiIyMDAwIEJDlJtzOjc6ImRhdGVFbmQiO3M6NDoiMjAyMyl7czoXM-joiY3VycmVudC1wYWdlIjtpOjE7czo0OiI0eXBllJtzOjc6ImtleXdvcmQiO3M6Nzoia-2V5d29yZCI7czoYMDoiRGF2aWQgQmFpbGx5IHZhbml0YXMiO30>.
- Hillegass, C. K. (1965). *Complete study guide Romeo & Juliet*. Lincoln: Cliff's Notes Incorporated.
- Kappel, J., V. (2023, June 15). *From Image to Smell, The Role of the Olfactory Sense in Contemporary Art Experience*. Stedelijk Studies. https://stedelijkstudies.com/from-image-to-smell-essay-jonas-van-kappel/#av_section_2.
- Kunsten Museum of Modern Art Aalborg, Denmark. (2022, January 28). *Rui Ni / Voices of the Forest, 2016* [Photo]. Tanya Bonakdar Gallery. <https://www.tanyabonakdargallery.com/exhibitions/219-ernesto-neto-rui-ni-voices-of-the-kunsten-museum-of-modern-art-aalborg-denmark>.

- Langhammer, F. (2018, July 1). *Collectors Agenda, In the Studio: Ernesto Neto*. Maxhetzler. https://www.maxhetzler.com/application/files/7216/7992/2303.070118_Collectors_Agenda_final.pdf.
- Levy - Leblond, J-M. (2013, May 4). *Joseph Beuys, Olivestone, stone and oil, 1989* [Photo]. Brief Encounters: A Physicist Meets Contemporary Art, Research Gate. https://www.researchgate.net/figure/Joseph-Beuys-Olivestone-stone-and-oil-1989-Installation-photographed-in-the-Castello_fig8_271804192.
- Makovec. (2020, April 8). *Olivestone: il profumo del sacro*. Makovec it. <https://www.makovec.it/olivestone-il-profumo-del-sacro>.
- Meistere, U. (2020, May 12). *Aru Kuxipa Event* [Photo]. Spiriterritory. https://spiriterritory.com/conversations/interviews/25139-from_homo_sapiens_to_homo_solidarius.
- Moure, G. (1988). *Marcel Duchamp, Belle Haleine: Eau de Voilette (Beautiful Breath: Veil Water), 1921* [Photo]. Marcel Duchamp. London: Thames and Hudson.
- Naumann, F. M. (2009, October 1). *Belle Haleine: Eau de Voilette [Beautiful Breath: Veil Water], 1921*. Toutfait. <https://www.toutfait.com/belle-haleine-eau-de-voilette-beautiful-breath-veil-water-1921>.
- National Museum of Western Art, Atsushi, F., & Asuka, N. (2018). *Masterpieces of the National Museum of Western Art, Tokyo*. Tokyo: The Western Art Foundation.
- Osman, A. (2013). *Historical Overview of Olfactory Art in the 20th Century* [Research Article]. Zurich University of the Arts.
- Office of Contemporary Art and Culture Ministry of Culture. (2005). *Arokhayasala* [Photo]. 51st International Art Exhibition, La Biennale di Venezia 2005: Thai Artists at the Convento San Francesco della Vigna, Venice, Italy, Asia Art Archive. <https://aaa.org.hk/en/collections/search/library/51st-international-art-exhibition-la-biennale-di-venezia-2005-thai-artists-at-the-convento-san-francesco-della-vigna-venice-italy>.

- _____. (2005). *Bāndinsā phxng [House of Mind]* [Photo]. 51st International Art Exhibition, La Biennale di Venezia 2005: Thai Artists at the Convento San Francesco della Vigna, Venice, Italy, Asia Art Archive. <https://aaa.org.hk/en/collections/search/library/51st-international-art-exhibition-la-biennale-di-venezia-2005-thai-artists-at-the-convento-san-francesco-della-vigna-venice-italy>.
- _____. (2005). *Klūm khxng rūp p̄hm t̄hān [Group of Primary From]* [Photo]. 51st International Art Exhibition, La Biennale di Venezia 2005: Thai Artists at the Convento San Francesco della Vigna, Venice, Italy, Asia Art Archive. <https://aaa.org.hk/en/collections/search/library/51st-international-art-exhibition-la-biennale-di-venezia-2005-thai-artists-at-the-convento-san-francesco-della-vigna-venice-italy>.
- _____. (2005). *Melting Void: Molds for the Mind, 1999* [Photo]. 51st International Art Exhibition, La Biennale di Venezia 2005: Thai Artists at the Convento San Francesco della Vigna, Venice, Italy, Asia Art Archive. <https://aaa.org.hk/en/collections/search/library/51st-international-art-exhibition-la-biennale-di-venezia-2005-thai-artists-at-the-convento-san-francesco-della-vigna-venice-italy>.
- _____. (2005). *Sxng thuy [A Pair of Water Buffalo]* [Photo]. 51st International Art Exhibition, La Biennale di Venezia 2005: Thai Artists at the Convento San Francesco della Vigna, Venice, Italy, Asia Art Archive. <https://aaa.org.hk/en/collections/search/library/51st-international-art-exhibition-la-biennale-di-venezia-2005-thai-artists-at-the-convento-san-francesco-della-vigna-venice-italy>.
- _____. (2005). *Tāy kxn dqb: Kārḱ lqb mā khxng mn̄theīyr buy mā [A Retrospective Exhibition Death Before Dying: The Return of Montien Boonma]*. Asia Art Archive. https://cdn.aaa.org.hk/_source/gridthiya-gaweewong-archive-files/gg00296.pdf.
- _____. (2005). *Temple of Mind: Nature's Breath* [Photo]. 51st International Art Exhibition, La Biennale di Venezia 2005: Thai Artists at the Convento San Francesco della Vigna, Venice, Italy, Asia Art Archive. <https://aaa.org.hk/en/collections/search/library/51st-international-art-exhibition-la-biennale-di-venezia-2005-thai-artists-at-the-convento-san-francesco-della-vigna-venice-italy>.

- _____. (2005). *Temple of Mind: Sala for the Mind* [Photo]. 51st International Art Exhibition, La Biennale di Venezia 2005: Thai Artists at the Convento San Francesco della Vigna, Venice, Italy, Asia Art Archive. <https://aaa.org.hk/en/collections/search/library/51st-international-art-exhibition-la-biennale-di-veneziah-2005-thai-artists-at-the-convento-san-francesco-della-vigna-venice-italy>.
- Polo, M., M. (2023). *Breathing House, 1996 - 1997* [Photo]. Hatenablog, <https://mmpolo.hatenadiary.com/entry/2023/05/05/214909>.
- Poshyananda, A. (1995). *Thai phikrit [Thai Tensions]*. Asia Art Archive. <https://aaa.org.hk/en/collections/search/library/thai-tensions>.
- Prosser, C. (2016, September 28). *What is hallucinogen Ayahuasca?* [Photo]. ABC News. <https://www.abc.net.au/news/2016-09-28/what-is-hallucinogen-ayahuasca/7442714>
- Rondinella, I. (2019, March 8). *A Sacred Place* [Photo]. Viva Arte Viva. <https://universes.art/en/venice-biennale/2017/viva-arte-viva/photos-arsenale-2/ernesto-neto-huni-kuin-2>.
- Santasombat, S. (1994). *Manut Kap Watthanatham [Humans and Culture]*. Bangkok: Thammasat University Press.
- Sathitwarathorn, N., Supanimit, P., Ko-udomvit, T., & Isavorapant., C. (2019). Cāk khwām hēn k̄hxng chn phūn meūxng hū ni khū xin s̄n p̄hl ngān s̄lpa k̄hxng keś̄tr kr neś̄ to neto [From the Huni Kuin Rite to the Ernesto Neto' s Creative of Arts]. *Journal of the faculty of Arts, Silpakorn University*. 41(2), 203 – 224.
- Semerad, A. (2015). *Paff Puff and the Eternal Infinite, 1998* [Photo]. Flickr. https://www.flickr.com/photos/kulturredaktion_at/22310269815/in/album-72157682286989493.
- Sofia, A., (2019, February 20). *Roberto Cuoghi, Ether en Flocons, 2016 - 2018* [Photo]. Hauserwirth. <https://www.hauserwirth.com/news/23767-hauser-wirth-announces-worldwide-representation-italian-artist-roberto-cuoghi/>
- _____. (2017, May 3). *Roberto Cuoghi, Ether en Flocons, 2017* [Photo]. Ilmondomagico. <http://www.ilmondomagico2017.it/en/artisti/roberto-cuoghi>.

- Stedelijk Museum Amsterdam. (2012, September 11). *The Beanery van Edward Kienholz: Sporen in de tijd Restauratie van een icon* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=ObyQAcEqi4o>.
- Suteerangkul, P. (2023). *Laksana Nai Ngān Čhittrakam Wā Ni That [The Symbolism in Vanitas Painting]* [Research Report]. Silpakorn University.
- Taylor, M. R. (2009). *Marcel Duchamp: Étant donnés*. New Haven: Yale University Press.
- _____. (2009). *The central grotto with a view toward the Rug Surréaliste, Exposition Internationale du Surréalisme, Galerie Beaux – Arts, Paris, 1938* [Photo]. Marcel Duchamp: Étant donnés. New Haven: Yale University Press.
- Vajiravudh, P. R. (1976). *Rō mē ‘ō Læ Čhū līa tō. [Romeo and Juliet]*. Bangkok: Teachers Council of Thailand Printing House Ladprao.
- Verbeek, C. (2020, June 10). *Smelling Time? – On Scent as a Vanitas Symbol in Art*. Futurist Scents. <https://futuristscents.com/2020/06/10/smelling-time-on-scent-as-a-vanitas-symbol-in-art>.
- Zürcher, S. (2012, June 22). *Stedelijk Museum restaureert ‘The Beanery’ van Kienholz* [Photo]. Stedelijk Museum. <https://sophiazurcher.nl/wp-content/uploads/2015/05/2012-06-22-Stedelijk-Museum-restaureert-The-Beanery-van-Kienholz-Kunstbeeld.pdf>.
- _____. (2012, June 22). *Kienholz gave this jar to the Stedelijk Museum for inspiration* [Photo]. Stedelijk Museum. <https://sophiazurcher.nl/wp-content/uploads/2015/05/2012-06-22-Stedelijk-Museum-restaureert-The-Beanery-van-Kienholz-Kunstbeeld.pdf>.